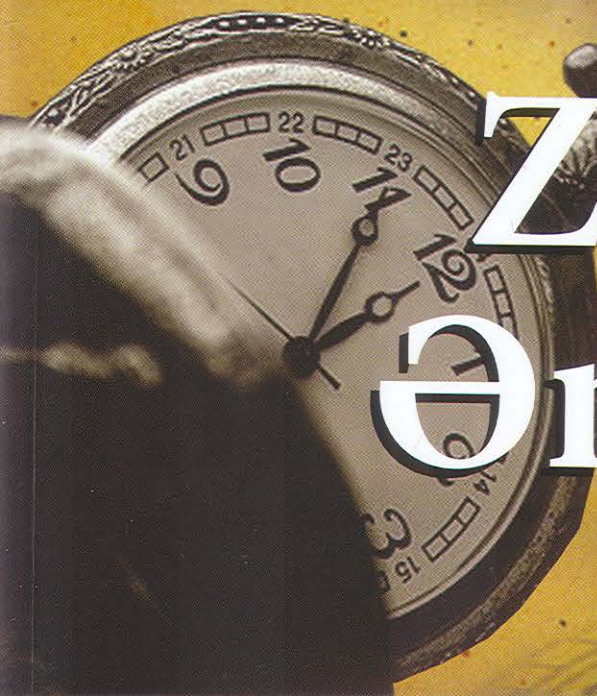

İRFAN

№ 14 Yanvar 2008 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

Axıb gedən su kimi...

Zaman
Əmanəti

İRFAN

ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reystr No: 1763

Direktor:

Salih Zeki MƏRİÇ

Təsisçi və redaktor:

Dr. Abbas QURBANOV

Məsul katib:

Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Redaktor müavinləri:

Hacı Arif HEYDƏROĞLU
Rövşən QƏNİYEV

Redaksiya heyəti:

Prof.Dr.Vasim MƏMMƏDƏLİYEV

Prof.Dr. Şahin XƏLİLİ

Dr.Siracəddin HACI

Eldəniz SALMANOV

Ramiz MƏMMƏDOV

Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Səadət MÜRŞÜDOVA

Hacı Arif HEYDƏROĞLU

Rövşən QƏNİYEV

Akif HÜSEYNOV

Fuad QULİYEV

Abunə və reklam işləri:

Musa İBRAHİMOV

Kompyuter dizayni:

İrfan Qrafik

Foto:

«İRFAN»

Ünvan:

Bakı şəhəri,

Cəfərov Qardaşları küç. 16

Tel: (+994 12) 492 32 23,

493 02 93

Abunə təmsilçiləri:

Bakı - Musa İbrahimov - 0503254989

Quba - İlkin Qaibov - 0503638145

Ağdaş - Şahin Rəhimov- 050 3887068

İsmayılı - Vasif Teymurov-0504653601

Zaqatala - Mayis Abbasov -0557476297

Əliabad - Kamran Məmmədov-0503806922

Şamaxı - Akif Hüseynli-0506205928

Şəki - Vüqar Məmmədov-0556237232

İllik abunə qiyməti:

Ölkədaxili 25 manat

Xarici ölkələr üçün 35 USD

web:www.irfandergisi.com

E-mail

irfan@irfandergisi.com

irfandergisi@yahoo.com

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

NURLAR

Nəşriyyat Poliqrafiya

Mərkəzində çap olunmuşdur.

Əziz oxucu!

Önünə keçə bilmədiyimiz, axışını durdura bilmə-
diyimiz zaman məfhumunu hər gün yenidən və yeni bir baxış
tərzi ilə düşünmək məcburiyyətindəyik.

Hər şeydən əvvəl zamanın bizə verilən bir əmanət olduğunu
bilərək bu əmanətə necə sahib çıxacağımızın qayğısını
çəkməliyik.

“Zaman hər şeyin əlacıdır” ifadəsi çoxumuzun tə-
səlli olaraq baş vurduğu bir sığınma vasitəsidir. Bəli, zaman
hər şeyin əlacıdır. Ancaq hər cür problemlərlə bağlı həlli də
ortaya qoyacaq yeganə vasitə zamanın içini dolduran biz-
lərik.

Hər birimizin dünya səhnəsində müəyyən rolu
var. Növbəmiz çatır, rolumuzu oynar və səhnəni tərk edə-
rik. Səhnədəki rolumuzu oynarkən bizə verilən zaman ne-
mətinə necə və nə üçün tükətdiyimiz, rolumuzu nə ilə dol-
durduğumuz çox mühümdür.

Əngəlləyə bilmədiyimiz zaman axışı hər birimizin
həyatından təqvim səhifələri kimi bir-bir qoparılmaktadır.
Və bizə verilən bu ömür sərmayəsi gün keçdikcə tükən-
məkdədir.

Əsas məsələ bizə verilən zamanın istər kiçik, is-
tərsə də böyük anlarını haqqa, xalqa və ağıl-səlimə xidmət
məntiqində keçirməkdir.

Əziz oxucu!

Axıb getməkdə olan zaman məfhumu bizə, sizə,
Azərbaycanın mədəniyyət tarixinə bu ana qədər bir-birin-
dən gözəl və vacib mövzuları işləyən 14 sayılıq bir irfan jurn-
alı qazandırdı. Necə də bəxtiyarlıq ki, Allah bizə bu cür gö-
zəl xidmətin içərisində yer almağı nəsis etdi.

Biz də 2008-ci ilin ilk nömrəsini zamana həsr et-
məyi arzuladıq. Zaman əmanətini bir daha çiynimizdə hiss
etmək və bir daha “ələst-bezmində” verdiyimiz sözü xatır-
lamaq üçün öz-özümüzü təkrar hesaba çəkmək istədik. Bir
ili arxada qoyduq. Neçə belə illər keçdi. Kim bilir neçə dəfə
sınandığ, neçə dəfə haqqımızda verilən bir qərar ertələndi,
kim bilir rəhməti bol olan Rəbbimiz bizi neçə dəfə əfv etdi.
Biz qullarına acıdığı üçün, bizi fəzl-kərəmindən istifadə et-
dirdiyi üçün. Kim bilir bizim üçün neçə dəfə tövbə qapısını
açdı. Amma biz nə qədər qədrini bildik... Orası məchul.

Amma içində olduğumuz an gözlərimiz açıqdır və
qəlbimiz döyünür. Ağlımız, şüurumuz da yerindədir. Elə isə
zamanı ən qiymətli dəyər bilməli və verilən əmanəti göz
bəbəyi kimi qorumalıyıq.

Bu sayımızda:

Möhtərəm **Osman Nuri Topbaş bəyin** “Zaman
israfi” adlı yazısını sizə təqdim etdik. İlahi pəncərədən isra-
fin zaman yönünə təmas edildi.

TRT-nin sabiq Bakı təmsilçisi **Abdulhamit Avşar**
bəylə qələmə aldığı “**Azərbaycan Yazıları**” adlı kitab haq-
qında müsahibəmiz oldu. Zamanın qiymətini ifadə edən
yazısı ilə möhtərəm Vehbi Vakkasoğlunun bir yazısını səhi-
fələrimizə daşdıq. **Salih Zeki Meriç zamanın və saatların
heç bir zaman ödənc vermədiyini və hər zaman sözündə
durdugunu** anlatdı.

Hədisi-şərifdə buyurulan “**Baş vaxtı dəyərləndir-
mək xüsusunda ziyanda olan insanlardan**” olmamaq ümidi
və bir daha sizinlə yaxın zamanlarda görüşmək diləyi ilə...
Zamanınız hər zaman dolu və rəngarəng olsun! ■

İÇİNDƏKİLƏR

SAAT HEÇ VAXT ÖDÜNC VERMƏZ <i>Salih Zeki MERİÇ</i>	4
NİYƏ ƏSRƏ AND İÇİLİR? <i>Cafer DURMUŞ</i>	6
ZAMAN DƏYİRMANI <i>Lokman HELVACI</i>	8
20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİ <i>Elşən RZAYEV</i>	11
ZAMANIN QİYMƏTİ <i>Vehbi VAKKASOĞLU</i>	12
TƏMURRU MƏRRAS-SƏHAB <i>Nurlan MƏMMƏDZADƏ</i>	14
QIŞLA BAHAR BİR OLURMU? <i>Adem ŞAHİN</i>	16
SUFİLİK VƏ ONUN AZƏRBAYCANDA YAYILMASI <i>Əliheydər ZÜLFÜQAROV</i>	18
TRT-NİN SABİQ BAKI TƏMSİLÇİSİ ABDULHAMİT AVŞARLA REPORTAJ.....	22
HƏCC TƏƏSSÜRATLARI - I <i>Ali ÇINAR</i>	26
ZAMAN İSRAFI <i>Osman Nuri TOPBAŞ</i>	28
MƏNƏVİ DOĞUM <i>Dr.İbrahim BAZ</i>	34
PEYĞƏMBƏRİMİZİN QARDAŞLARI <i>Rüfət ŞİRİNOV</i>	36
GƏNCLİYİN DÜŞDÜYÜ BATAQLIQLAR <i>Akif HÜSEYİNLİ</i>	38
ŞƏRQİN MƏNƏVİ-RUHANİ DƏYƏRLƏRİ VƏ QƏRB <i>Prof.Dr.Şahin XƏLİLLİ</i>	40
SƏMİMİYYƏT <i>Mehman İSMAYILOV</i>	42
QÜRBƏT DEDİKLƏRİ İSSİZ BİR ADA <i>Məmməd MƏMMƏDZADƏ</i>	44
VƏTƏN SEVGİSİ <i>ELŞƏN Rəhimli</i>	47
GƏNCLƏRİN PSİXOLOJİ HALI-II <i>Dr. Abbas QURBANOV</i>	48
MARAQ DÜNYASI.....	50
AZƏRBAYCANI AZƏRBAYCAN EDƏN YERLƏR <i>Saleh ŞİRİNOV</i>	52
GƏNCLİYƏ YARDIM FONDUNUN QURBAN FƏALİYYƏTİ.....	56

İÇİNDƏKİLƏR

ZAMAN İSRAFI

Osman Nuri TOPBAŞ

28

Millətimizin Qürur və İftixar Mənbəyi

ŞƏHİDLƏRİMİZ

Elşən RZAYEV

11

TRT-nin sabiq Bakı təmsilçisi

Abdulhamit Avşar:

“AZƏRBAYCAN MƏNƏ YENİ BİR
VƏTƏN QAZANDIRDI.”

22

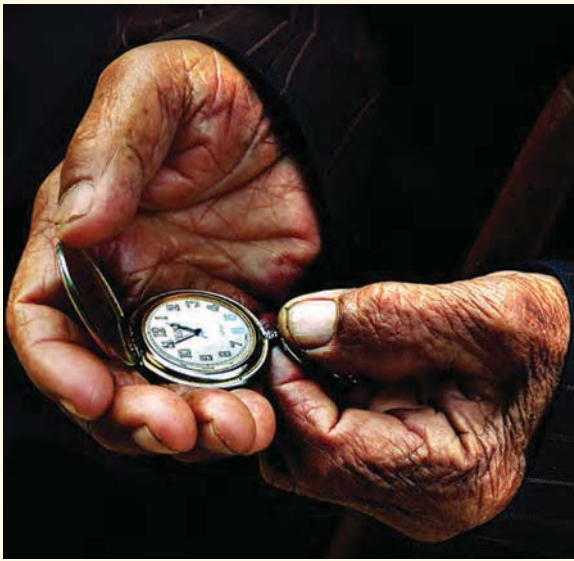

SAAT HEÇ VAXT ÖDÜNC VERMƏZ

Salih Zeki MERİÇ

4

SAAT HEÇ VAXT ÖDÜNC VERMƏZ

Zaman Allahın insana əmanətidir. Bir dəqiqə, bir saat, bir gün, bir həftə, bir ay, bir il... Hər biri ayrı-ayrı zərflərdə bizə verilmiş əmanətlərdir. Bu əmanətləri hədəf etməyə heç bir haqqımız yoxdur. Əslində bizi yaradan Allah bizə verdiyi günü ilahi proqramla nizamlamışdır eyni zamanda. Babalarımız biriylə görüşmə saatını namaz saati, görüşmə yerini də hər hansı bir məscid olaraq müəyyən edərdilər.

“**S**aat heç vaxt ödünc verməz, günü dəyərləndirin. Bir ilin qiymətini anlamaq üçün sinifdə qalmış bir şagirddən soruşun. Bir ayın qiymətini uşağını erkən dünyaya gətirən anadan öyrənin. Bir həftənin qiymətini sizə həftəlik bir jurnalın redaktoru anladar. Bir günün qiymətini uşaqları açıqdan qıvranan fəhlədən soruşun. Bir saatin qiymətini bilmək üçün qovuşma anını gözləyən iki aşiqdən soruşun. Bir dəqiqənin əhəmiyyətini, qatara gecikən adamdan daha yaxşı kim bilər? Bir saniyənin qiymətini an fərqi ilə qəzadan xilas olandan soruşun. Saniyənin mində birinin dəyərini Olimpiya oyunlarından gümüş medalla qayıdan atletdən soruşun.

Sahib olduğunuz hər anı dəyərləndirin. Əgər o anı sizin üçün özəl olan biri ilə paylaşsınızsa, ya da o zamanınızı paylaşacağınız qədər özəl biri isə daha çox dəyərləndirin.

Heç vaxt yaddan çıxarmayın: Zaman heç kimi gözləməz. Dünənki gün tarixə gömüldü. Sabah?... Məchul... Bu gün sizə ərməğan.”

Zaman kəlməsinin tərsinə oxunuşunun namaz olması təsadüfmi bilmirəm, amma Qurani-Kərimdə Allahın and içdiyi ünsürlərdən birinin zaman məfhumu olması heç də təsadüf deyil. Qurani-Kərimin xülasəsi məhiyyətində olması haqda bir çox alimin ittifaq etdiyi surənin Allah tərəfindən zamana andla başlaması bu məfhumun nə qədər qiymətli və dəyərli olduğunu göstərməkdədir.

İsraf da eyni şəkildə Qurani-Kərimin bir çox ayəsində qadağan olunmuş və qulların bundan çəkinməsinin lüzumu ifadə edilmişdir. İnsanın ən çox düşdüyü xətalardan birisi də zaman israfıdır.

Müasir insanın ideal qəbul etdiyi standartların vəhy mənşəli olmadığına nəticəsində israf məfhumu, zaman məfhumu, yaxud buna bənzər mücərrəd, lakin hamının ortaq istifadə etdiyi dəyərlər çox önəmsiz qəbul edilir bəlkə də. İnsan sadəcə dünyalıq həvəsləri naminə yaşadığı zaman doyumsuz olur. Səhhətinin, boş vaxtının, zənginliyin, gəncliyin qiymətini ancaq bu dəyərləri itirdikdə anlayır.

İnsan oğlunun orta yaş həddi 60-70 il arasındır. Bu zaman kəsiyi təkbəşinə çox görünərsə də, dövrün gətirdiyi ehtiyaclarla yetişmək baxımından o qədər də çox deyil. İnsanın borcu bu zamanı ən səmərəli şəkildə istifadə etməsidir. Məhz belə insanlar öldükdən sonra yad edirlər. Zaman Allahın insana əmanətidir. Bir dəqiqə, bir saat, bir gün, bir həftə, bir ay, bir il... Hər biri ayrı-ayrı zərflərdə bizə verilmiş əmanətlərdir. Bu əmanətləri hədəf etməyə heç bir haqqımız yoxdur.

Tükətim çağında insanın ən ölçüsüz şəkildə tükətdiyi dəyər zamandır. Zaman heç kimin təkbəşinə sahib olduğu bir dəyər deyil, lakin hər kəs zamanı ən acımasız şəkildə israf etməkdədir.

Texnologiyanın həyatımıza girməsindən və həyatımızı əsir almasından sonra zaman bizə yetməməyə başladı və hətta zamansızlıqdan şikayət edərkən hala gəldik. Bir şəhərdə yaşayan insanla, kənddə yaşayan insanın zaman anlayışı əlbəttə fərqlidir. İnsan həyatını məşğul edən hər şey onun zamanını işğal etməkdədir. Bizə ayrılmış olan zamanı necə və harada tükədənəmizin hesabını bir gün verəcəyimizin idrakı içində olmalıyıq. İçində olduğumuz zamanı gerçək mənada faydalı və yerində tükətmək məsuliyyətimiz özümüzə, ətraf mühitə olan insanlıq borcundan irəli gəlir.

Əslində bizi yaradan Allah bizə verdiyi günü ilahi proqramla nizamlamışdır eyni zamanda.

Babalarımız biriylə görüşmə saatını namaz saatı, görüşmə yerini də hər hansı bir məscid olaraq müəyyən edərdilər.

Müsəlmanın günə başlaması da, bitirməsi də namazla olur.

Bu etibarla zaman anlayışımıza yön verən yeganə ünsürlərdən biri də bizim namazlarımızdır.

Zamanın axışını dərk etməmizi təmin edən ən böyük ünsürlərdən biridir namaz. Hər vaxt Yaradanın qarşısına çıxdığımız namaz vaxtı ilə sonrakı namaz vaxtının arasını nə ilə və necə dolduracağımız da zamanı necə anladığımıza bağlıdır.

İstər görəcəyimiz bir iş xüsusunda, istərsə də ibadətlərimiz xüsusunda səhlənkarlıq və yubanmalarımız bizi keçməkdə olan zamandan və içindəkilərdən biganə hala gətirəcəkdir.

“Müsəlman oyanıq olmalıdır”, “müsəlman fərasət sahibi olmalıdır” ifadələrini, zamanı yalnız öz xeyrinə istifadə etməyi bilmək kimi də anlaya bilərik.

“Hesaba çəkilmədən əvvəl nəfsinizi hesaba çəkin” hədisi-şərifini ən çox dünya həyatında zamanını boş və mənasız işlərə hədəf edən insanlar üçün söylənmişdir sanki.

Muminun surəsində keçən **“o möminlər ki, lağlağıdan uzaq durarlar”** ayəsi müsəlmanın zaman məfhumunu nə cür dərk edəcəyini anladır.

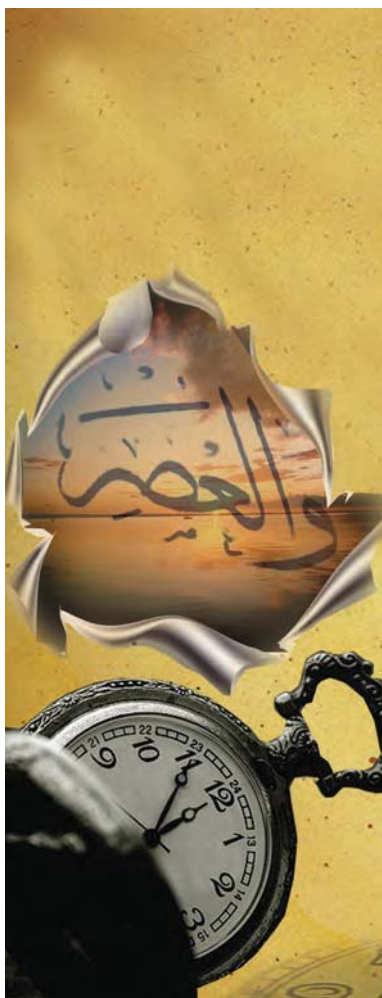
Xülasə: bütün zamanlarımızı ibadət anlayışı içərisində tükətmək və namazın içinə sığdırdığımız gözəl anlarımızı həyatımızın hər anına yaymaq yeganə qayəməiz olmalıdır.

Çünki zaman, axışı durdurula bilməyən yeganə məfhumdur. ■

Qurani-Kərimdə

NİYƏ ƏSRƏ AND İÇİLİR? *

Hani, ashab-ı kiram ayrılalım derlerken
Mutlaka sure-i Ve'l-Asrı okurmuş, neden?
Çünkü meknun o büyük surede, esrar-ı felah
Başta iman-ı hakiki geliyor, sonra salah
Sonra Hak, sonra sebat; işte kuzum insanlık
Dördü birleşti mi, yoktur sana hüsrân artık

Mehmet Akif

Qurani-Kərimdə duha vaxtına, fəcrə, gecəyə, gündüzə və bunların əlamətləri olan günəşlə aya and içilir. İnsan oğluna axıb gedən vaxtı diqqətlə dəyərləndirməsi xüsusunda təlimat verilir. Əsr surəsində isə mütləq mənada zamana and içilərək belə buyurulur:

“Əsrə and olsun ki, insan (ömrünü bihudə işlərə sərf etməklə, dünyanı axirətdən üstün tutmaqla) ziyan içindədir. Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa!” (əl-Əsr, 1-3)

Əsr bir şeyi həbs etmək, qadağan etmək və sıxıb suyunu çıxarmaq mənalарına gəlir. Bir isim kimi isə mütləq zaman, ikinci vaxtı, hazırkı zaman və yüzillik zaman mənasına gəlir.

Allah təala əsrə and içərək insanın mütləq surətdə ziyanda olduğunu və insan cinsindən yalnız adı keçən dörd xüsusa sahib çıxanların bundan müstəsna olacağını buyurur. İndi isə nə üçün əsrə and içildiyini və nə üçün and içilərək insanın ziyanda olduğunun bildirildiyini qavramağa çalışacağıq. Təfsirdə bildirildiyinə görə Allahın hər hansı bir varlığa and içməsi o şeyin böyüklüyünü deyil, insan həyatındakı dəyərini bildirir.

Axı nə üçün bir qrup insan xaric hər kəsin ziyanda olduğu bildirilir?

Bu sualın cavabı olaraq belə deyə bilərik: insan, həyatı boyu tükətməklə məşguldur. O, bir tərəfdən bənzəri və ya yenisi alın bilən ehtiyac maddələrinin təmini və sərfi ilə məşğul ikən digər tərəfdən ömrü də fərqiində olmadan keçməkdədir. Əslində o, böyüdüynü zənn etdiyi halda əcəlinə tələsməkdə, sərvətini artırdığını düşündüyü halda ömrünü tükətməkdədir. Bu da bir həqiqətdir ki, zaman insanın tükətdiyi digər şeylərə bənzəmir. Çünki tükədilən zamanın əsla yenisi alın bilməz, geri gəlməz, dəyişdirilməz və borc alınmaz. Bu etibarla insan miqdarı məchul olan bir xəzinəni dayanmadan tükətməkdədir. El-malılı Hamdinin təfsirində bildirildiyi kimi: “Gedənin qarşılığında bir xeyir əldə edilməmişə o nöqsanlıq sırf xüsrân deməkdir.”

Əslində sərmayəsi əriyib gedən sadəcə buz satan adam deyildir. İman gətirdikdən sonra onun gərəyi olan saleh əməllərlə, haqqı və səbri tövsiyə ilə vaxtını dəyərləndirməyən hər insanın qiymətli zamanı hədərlub getməkdədir.

Əsr surəsi qısa, lakin bütün nəsihətlərin əsası mahiyyətindədir. Bu səbəblə də əshabi-kiramın bir-biri ilə qarşılaşdıqdan sonra Əsr surəsini oxumadan ayrılmağı rəvayət edilir. İmam Şafii həzrətləri isə: “Əgər Qurani-Kərimdə başqa bir şey nazil olmasaydı, Əsr surəsi insanlara kifayət edərdi” deyir. “Bu surə Quranın bütün elmlərini ehtiva etməkdədir. Əgər insan dərin-dərin düşünsə, yalnız bu surə belə hidayəti tapmasına kifayət edərdi.”

Mövzumuzun əsası olan surə bizi bu gerçəyə səsləyir. Sanki insana *“ömür sərmayəni xərclərkən anlayışlı deyilsənsə, tamamilən ziyan-dasan”* deməkdədir. Ziyandan qurtulmağın yolu isə iman, saleh əməl, haqqı və səbri tövsiyə olaraq zikr edilir.

Qurtuluşa gedən yolun başında imanın zikr edilməsi onu göstərir ki, iman olmadan sayılan xeyir işlər sahibinə əsla fayda verməyəcəkdir. Ziyandan xilas olmaq üçün insanın əvvəlcə iman əsaslarını şəksiz-şübhəsiz qəbul etməsi lazımdır.

İkinci sırada saleh əməllər var; yaxşı və faydalı işlər... Burada ilk olaraq diqqət çəkən ünsür “əməl”in mənasındakı genişlikdir. Çünki əməl müəyyən bir ibadət və ya işin xüsusi adı deyildir. Ən geniş mənası ilə görülən iş və davranış deməkdir. Elə isə müsəlmanın hər işi yaxşı və faydalı deyə biləcəyimiz bərraqlıqda olmalıdır. Hər işi, hər sözü, qəlbindən keçirdiyi hər bir düşüncəsi süzgəcdən keçirilmiş olmalıdır. Heç birinin utanılacaq bir tərəfi olmamalıdır. Bütün əməlləri üzünün ağıyla el içinə çıxara biləcəyi, Allahın hüzuruna təqdim edəcəyi bərraqlıqda olmalıdır... Bizdən istənen saleh əməlin bütün bunları ehtiva etdiyinə inanırıq.

Üçüncü sırada haqqı tövsiyə var. İman gətirib saleh əməlləri işləyən adam öz nəfsinə haqsevərliyi bərqərar edəcək. Fəqət bununla da kifayətlənməyib digərlərinə haqqı tövsiyə edəcək. Həqiqətin yayılmasına səy göstərəcək. Batilin, yanlışın məhv olmasına çalışacaq.

Dördüncü olaraq da səbrin tövsiyəsi var. Onu da öncə insan öz nəfsi üçün mənimsəyəcək. Mərhum Elmalılının dediyi kimi: *“Bəla və acılara qarşı səbr edərək itaət, ləzzət və şəhvətlərin cazibəsinə qarşı səbr edərək də haramlardan çəkinməyə əvvəlcə öz nəfsini alışıdıracaq”* sonra da bunu başqalarına tövsiyə edəcək.

Sayıdığımız dörd maddədən son ikisi ilə bağlı bunları əlavə edə bilərik; haqqın və səbrin tövsiyə olunması hər hansı bir mövzu, yer

və ya zamanla məhdud deyildir. Elə isə müsəlmana yaraşan qayğıkeşlikdir. İçində yaşadığı toplumu yaxşı tanıyıb o gün üçün ən vacib olan xidmət şevkinə qurşanmaqdır. Gücü çatdığı nisbətdə doğruları söyləmək, pisləklərdən çəkəndirməkdir. Ziyana uğrayanlardan olmamaq üçün iman və saleh əməllərdən sonra haqqın və səbrin tövsiyəsinin şərt qoşulmuş olması bizə bunları düşündürür...

Əsr surəsi qısa, lakin bütün nəsihətlərin əsası mahiyyətindədir. Bu səbəblə də əshabi-kiramın bir-biri ilə qarşılaşdıqdan sonra Əsr surəsini oxumadan ayrılmağı rəvayət edilir. İmam Şafii həzrətləri isə: *“Əgər Qurani-Kərimdə başqa bir şey nazil olmasaydı, Əsr surəsi insanlara kifayət edərdi”* deyir. “Bu surə Quranın bütün elmlərini ehtiva etməkdədir. Əgər insan dərin-dərin düşünsə, yalnız bu surə belə hidayəti tapmasına kifayət edərdi.”

Mehmet Akifin könlündən misralara tökülənlər isə bu surəyə dair söylənə biləcəklərin xüsusi bir xülasəsi mahiyyətindədir:

*Hani, ashab-ı kiram ayrılalım derlerken
Mutlaka sure-i Ve'l-Asrı okurmuş, neden?
Çünkü meknun o büyük surede, esrar-ı felah
Başta iman-ı hakiki geliyor, sonra salah
Sonra Hak, sonra sebat; işte kuzum insanlık
Dördü birleşti mi, yoktur sana hüsrân artık*

İmam Razi bazarda buz satan bir adamın sözünü nəql edərək: “Əsr surəsinin mənasını bundan sonra anladım” -deyir. Satıcı camaata belə səslənirdi: *“Sərmayəsi əriyən bu adama mərhəmət edin!”*

Əslində sərmayəsi əriyib gedən sadəcə buz satan adam deyildir. İman gətirdikdən sonra onun gərəyi olan saleh əməllərlə, haqqı və səbri tövsiyə ilə vaxtını dəyərləndirməyən hər insanın qiymətli zamanı hədərlənib getməkdədir. ■

1- Beyhəqi, III, 174
2- Gizli
3- Qurtuluş
4- Sülh, barış

* Altınoluk jurnalı - Yanvar-2008

ZAMAN DƏYİRMƏNİ

Zamanın əhatə etmədiyi heç bir şey yoxdur. Sanki bir dəyirman kimi hər şeyi dayanmadan üyütməkdədir zaman. Zamanla bağlı ən böyük peşmanlıq isə onun boşa keçirilməsidir. Axirət peşmançılığını yaşamamaq üçün zamanımızı mənalı hala gətirməliyik. Bunu necə gerçəkləşdirəcəyimizə ayə və hədislərdə izah olunur.

Allahın yaratdıqlarından ən əziz şeylərin başında zaman gəlir. Zamanla əlaqəli olmayan, onun əhatə etmədiyi, hətta qalib gəlmədiyi bir şey varmı görəsən? Zaman məfhumuna möhtac qalaraq izah etmək məcburiyyətində olduğumuz o qədər çox şey var ki... Məsələn, hər şeyin yaradıldığı ilk an, yəni **“kun”** əmrinin verildiyi dəm. Və yaxud kainatın ömrü. Başqa bir misalsə, ilk insan Adəm atamız və onun övladlarından Nuh Peyğəmbərin min ilə yaxın ömür sürməsi... Ən sadəsi isə, bu məqaləni oxuyarkən neçə dəqiqənizi bu işə ayırdığınızı ifadə edərkən də zamansız izah mümkün deyil.

Ondan öncə və sonra deyə biləcəyimiz

tarix isə miladi 571 rəbiülevvəlin on ikisi, Axırzaman Peyğəmbərinin dünyanı şərəfləndirdiyi zaman kəsiyidir. Bəşəriyyət tarixinin mömin könüllərdə milad təşkil edəcək hadisəsi gerçəkləşdikdə isə O (s.ə.s) qırx yaşındadır və kainat Quranla tanışdır artıq. Bu mübarək zaman kəsiyi isə 22 il, 2 ay, 22 gün sürmüşdür. Onunla aramıza girən on dörd əsrlik zaman isə Ona olan həsrətimizi artırır yalnız.

Yaşadığımız günlərdə də hər şey eynidir. Zamanın üzərimizdəki təsiri davam edir. İstifadə etdiyimiz elektrikin hesabı kilovatt/saatla ölçülmürmü? Məsələn, maşın alacaqsınız. 1970-ci ilin maşını 2008-də ancaq antik kolleksiya üçün alınar. Əgər sürmək üçün alırsınızsa, ən yaxın illərin

İnsanın ən qiymətli sərmayəsi ömrüdür. Nə qazanırsa onunla qazanır. O ömür isə dəhrdən (zamandan) bir cüzdür. İnsan üçün zaman ömründən, hətta ömrünün içində olduğu anından ibarət deyildir. Mənfəətsiz keçib gedən hər an o gözəl sərmayədən hədəf edilən bir ziyan, xüsrandır.

maşınını seçərsiniz. Hətta sürətə marağınız varsa zaman sizin üçün daha da əhəmiyyətlidir; saatda neçə km. getdiyindən, ilk on saniyə ərzində nə qədər yol qət etdiyinə qədər maraqlanarsınız...

İmtahanlara girər, yarışmalara qatılar, zamanla yarışarsınız. Məktəbə gedəcəksəniz, işinizə gedəcəksəniz, müəllim kimi dərslə girib-çıxacaqsınız, vergi ödəyəcəksəniz, əsgərliyə gedəcəksəniz, tərxis olacaqsınız, təqaüdə çıxacaqsınız... yenə zaman, yenə zaman...

İbadətlərimiz də elə deyilmi? Götürək namazlarımızı: hər biri adını günün müəyyən zaman kəsiyindən almış. Sübh, günorta, ikindi, axşam, gecə. Həmçinin fərz olan orucumuzu hər ilin Ramazan ayında imsaq ilə axşam vaxtları arasında tuturuq. Zəkatımız da il ərzində bir hesaba tabedir. Həcc ibadətimiz müəyyən bir məkanda ifa edilir, lakin onun da bir zamanı var. Zilhicce ayının 9-u Ərəfat meydanına günorta ilə axşam arasında bir zamana yetişə bilməzsək o ilki həccə ifa etmək şansımız əldən çıxar. Yəni, məcbur olduğumuz zamana mütləq bir nizam qoymaq məcburiyyətindəyik.

Zamanın əhatə etmədiyi heç bir şey yoxdur. Sanki bir dəyirman kimi hər şeyi daıyanmadan üyütməkdədir zaman. Zamanla

bağlı ən böyük peşmanlıq isə onun boş keçirilməsidir. Axirət peşmançılığını yaşamamaq üçün zamanımızı mənalı hala gətirməliyik. Bunu necə gerçəkləşdirəcəyimizə ayə və hədislərdə izah olunur.

Qurandakı bir surənin adı zaman məfhumu olan “Əsr”dir. Rəbbimiz bu surədə “**Əsrə and olsun**” deyir. Bu andın ardından da insanın ziyanda olduğunu bildirmiş, ancaq “**iman edib saleh əməl işləyən və bir-birinə haqqı, səbri tövsiyə edənlər**”i istisna saymışdır.

Bu surənin təfsirində Elmalılı Hamdi Yazır belə deyir:

...Zaman varlıqla yoxluq arasında yaxşıpis, nemət-bəla, bolluq-qıtlıq, səhhət-xəstəlik, zənginlik-fəqirlik kimi ziddiyyətləri toplayan, müxtəlif qəribəlikləri toplamı etibarı ilə əhəmiyyətli olduğu üçün ona and içilərək içindəki insanın zərər və ya qazanc nöqtəyi-nəzərindən halına diqqət çəkilməmişdir.

İnsanın ən qiymətli sərmayəsi ömrüdür. Nə qazanırsa onunla qazanır. O ömür isə dəhrdən (zamandan) bir cüzdür. İnsan üçün zaman ömründən, hətta ömrünün içində olduğu anından ibarət deyildir. Mənfəətsiz keçib gedən hər an o gözəl sərmayədən hədəf edilən bir ziyan, xüsrandır.

H. Peyğəmbərin təbliğ həyatı, zamanı necə mənəli hala gətirəcəyimiz xüsusunda bizə nümunədir. Onun bir günü, bir həftəni, bir ayı və nəhayət bir ili necə dəyərləndirdiyi hər zaman göz önündə tutulmalı və bu xüsusta tövsiyələri diqqətə alınmalıdır.

Bununla yanaşı, illər uzunluğunu itirilən bir ömür, insana içində olduğu son dəmdə əbədi cənnəti qazandıracaq gözəl bir iş görməyə müvəffəq olarsa, keçmiş günlərin itkisini bərpa edərək o zərərdən qurtulmuş və o insan üçün ən şərəfli şey və bütün zaman və ləhzədən ibarət olmuş olar. Bu sayədə insan, ömrünün içində olduğu hər saniyəni fürsət bilərək onunla keçirdiyi fürsətləri qəza etməyə müəyyən qədər imkan tapar. Necə ki: *“(Allahın qüdrətini həmişə) yada salmaq və (nemətlərinə) şükür etmək istəyənlər üçün gecəni və gündüzü bir-birinin ardınca gətirən də Odur!”* (Furqan, 62) buyurulmaqla ona işarə edilmişdir. Vaxtın qiymətini dərk etmək baxımından təsəvvüfçülər sufi, ibnül-vaqt (vaxtın oğlu) olmalıdırlar. Yəni, ömrün, xüsusilə içində olduğu anın qiymətini bilməli və onunla sabah axirət üçün necə mənfəət əldə etmək mümkünə onu qazanmağa çalışmalıdır.

Bu etibarla *“əsr”*ə içilən anddan bu mənanı çıxarmaq olar: *“Əsrə, zamana yaxşı diqqət edin. Çünki o keçdikcə insan böyüdüyünü, çoxaldığını, yaşadığını zənn edərək sevinir. Halbuki əsr durmadan insan ömrünü yeməkdə, keçən gecə və gündüz vücudunu gəlməkdə və hər an insana zərər verməkdədir. Ancaq iman edib gözəl əməl işləyənlər... müstəsna. Onlar keçən zamanda zərərə uğramaz, qazanc əldə edirlər.”*

H. Peyğəmbərin təbliğ həyatı, zamanı necə mənəli hala gətirəcəyimiz xüsusunda bizə nümunədir. Onun bir günü, bir həftəni, bir ayı və nəhayət bir ili necə dəyərləndirdiyi hər zaman göz önündə tutulmalı və bu xüsusta tövsiyələri diqqətə alınmalıdır. Bu məsələyə təmas edərkən mövzu içində yeni bir mövzu açılacağından burada bitirməyi uyğun görürəm. Son olaraq Mövlananın zamanla bağlı bu sözlərini diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm:

“Özünə gəl, ey yolçu! Axşam oldu, ömür günəşi batmaq üzrə... Gücün-qüdrətin varkən bu iki günü də səxavətli ol, xeyir işlər gör... Əldə qalan toxumları, yəni ömrünün geri qalan hissəsini yaxşı dəyərləndir!..” (Osman Nuri Topbaş, *İnsan deyilən müəmma*, 86)■

Millətin Qürur və İftixar Mənbəyi 20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİ

Hər bir toplumun özünü xalq, millət kimi sübut etməsi üçün ərazisi, iqtisadiyyatı, dili, dini, adət-ənənəsi ilə bərabər, bu müqəddəs dəyərləri qoruyacaq və uğrunda canlarını fəda edə biləcək igid övladlarının olması başlıca şərtlərdəndir.

Bəşər övladı yarandığı gündən daim azadlığa, istiqlaliyyətə, hürriyyətə can atmış, bu yolda canından belə keçmişdir. Lakin dünyada elə millətlər olmuşdur ki, onlar istiqlaliyyət yollarını çox çətinliklə qət etmişlər. Belə millətlərdən biri də tarix boyu müstəqillik üçün mücadilə edən

və bu yolda heç vaxt geri çəkilməyən Azərbaycan xalqıdır.

Qədim tarixə malik olan Azərbaycan xalqı əsrlərin sınağından həmişə üzüağ çıxmışdır. İllərin qan yaddaşına neçə-neçə zəfərləri yazdı bu ulu xalq. Əsrlər boyu qəhrəmanlıq savaşlarına cəlb olunan millətin taleyinə zəfərlərlə yanaşı, acı günlər də yazıldı. 1990-cı ilin 20 Yanvar tarixi də milllətimizin məhz belə bir qəhrəmanlıq salnaməsini yazdı.

Həmin faciəli günlərdə öz ölkəsinin, xalqının azadlığını, şərəf və ləyaqətini hər şeydən uca tutan mərd Vətən övladları canlarından keçərək şəhidlik zirvəsinə ucaldılar. Böyük itkilərlə, günahsız insanların qətlilə nəticələnən 20 Yanvar faciəsi cinayətkar imperiya rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı xəyanətkar siyasətinə dözməyən, öz azadlığına, müstəqilliyinə can atan xalqımızın həm də mübarizliyini, əyilməzliyini, məğrurluğunu nümayiş etdirdi. 20 Yanvar xalqımızın şan və şərəf günüdür. Həmin gün küçələri boyamış al şəhid qanları bir mənada milli məfkurəmizin oyanan günəşinin qırmızı şəfəqini ifadə edirdi. Tanklara və silahlı orduya silahsız sinə gərən yüz minlərlə Azərbaycan övladı Vətənin çağırışına çıxmışdılar. Xalqımızın bu mütəşəkkilliyi, döyüş ruhu Vətən məhəbbətindən, Azadlıq, Müstəqillik ideyasının zəruriliyinin dərk edilməsindən doğan bir mücadilə idi.

1990-cı ilin yanvar qırğını nə qədər faciəli olsa da, Azərbaycan xalqının iradəsini, milli azadlıq uğrunda mübarizə əzmini qıra bilmədi. O müdhiş gecədə həlak olan vətən oğulları Azərbaycanın tarixinə parlaq səhifə yazdılar, xalqın milli azadlığı, müstəqilliyi üçün yol açdılar... Məhz bunun nəticəsində uzun illərdən bəri arzusunda olduğumuz azadlığa qovuşduq və ölkəmiz müstəqillik əldə etdi.

Bu gün Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizi düşmən tapdağı altındadır. O müqəddəs torpaqlar bu gün Azərbaycan millətinin hər bir nümayəndəsini müsəlləh əsgər olmağa çağırır. İnanırıq ki, tezliklə **"Ölürsəm şəhid, qalrsam qazi"** şüarının sədaları altında şəhidlərimizin qanları ilə yoğrulmuş vətənimizin işğal olunmuş torpaqları düşmən tapdağından azad olunacaq. Məhz o zaman torpaq altında uyuyan şəhidlərimizin müqəddəs ruhları şad olacaq. Budur bizim şəhidlər qarşısında müqəddəs borcumuz! ■

ZAMANIN QİYMƏTİ

- Siz müsəlmanların ibadətlərində yer bir o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir. Dünyanın hər yerində ibadət etmək olar. Amma ibadət üçün zaman çox əhəmiyyətli. Çünki hər ibadətin bir vaxtı var. Hətta bu vaxt ibadətin şərtidir. Vaxtı gəlmədən edilən ibadət məqbul sayılmaz.

Alman dili kursunda dayam. Çox ciddi olan müəllim xüsusilə zaman mövzusunda güzəştə getməyi xoşlamırdı. Həftə ərzində kimin neçə dəqiqə gec gəldiyini qeyd edib, həftənin sonunda o qədər sinifdə saxlayaraq əlavə dərs verirdi. Bu da onsuz da kursa çətinliklə vaxt ayıra bilən iş adamlarının heç xoşuna gəlmirdi. Bir gün həftəlik cəzası 18 dəqiqə olan bir yoldaşımız əsəbiləşərək belə dedi:

“- Az qala saniyələri də hesablayasınız. Nə isə, xətriniz üçün başqa bir vaxt on dəqiqə sinifdə qalaram. İndi getməliyəm. Təcili işim var...”

Yaşlı alman qaşlarını çataraq bir müddət onu süzdü və bunları söylədi: “- Olmaz! Çünki siz vacib işlərinizə bu qədər əhəmiyyət versəydiniz indi məndən on səkkiz dəqiqəlik bu cəzanı almazdınız. Unutmayın ki, dərs də sizin gündəlik vacib işlərinizdəndir. Buna görə də indi qalacaq və on səkkiz dəqiqə verəcəyim dərsi dinləyəcəksiniz.” Mən də maraq üçün sinifdə qaldım. Müəllim partaların arasında bir neçə dəfə gəzişdikdən sonra belə davam etdi:

“-Yoldaşlar, zamanın qədrini bilmirsiniz. Hətta

mənim bu xüsusda göstərdiyim həssaslığa hirsələnirsiniz. Amma mən bu məsələdə haqlı olduğuma inanıram. Bəlkə də ürəyinizdə “gavur düşüncəli adamdır də, qoy çərənləsin” -deyirsiniz.” Masasına yaxınlaşdı və çantasından kiçik bir kitabça çıxardaraq:

“- Xahiş edirəm, bura baxın!” -dedi. Əlində tutduğu kitabça qatarların yola düşmə vaxtını göstərən cədvəl idi. Saatlar çox dəyişik və qarışıq idi. Məsələn yola düşmə saati 18:18, 21:34 və s. Çatma vaxtı da bu cür qarışıq idi: 12:46, 9:27 və s... On səkkiz dəqiqə sinifdə qalma cəzası alan yoldaşımız bu rəqəmləri görəndə özünü saxlaya bilməyib bunları söylədi:

“-Diqqət edin, elə buradan Avropa düşüncəsinin məntiqsizliyi açıq-aydın görünür. Bu nə deməkdir? 12 dəqiqə işləmiş, 14 dəqiqə qalmış... Buna dördün yarısı, beşin yarısı desəniz olmazmı? Heç olmasa 15 dəqiqə işləmiş desəniz, adamın da yadında yaxşı qalar... ”Yaşlı almanın üzündə məmnunluq hissi oxundu. İstediyi məqamı yaxalamışdı. Dərhal:

“- Mənə bax, nə üçün özünüzü təhqir edirsiniz? Əlimdəki cədvəl “Avropa

düşüncə”sinin məntiqsizliyi deyil, müsəlman düşüncəsinin məhsuludur. Biz avropalılar zamandan istifadə etməyi və onu qiymətləndirməyi müsəlmanlardan öyrənmişik. Gördüyünüz bu cədvəl də eyni düşüncənin nümunəsidir.” -dedi. Özümüzü itirib heyrətlə ona baxırdıq, o isə belə davam etdi:

“- Siz müsəlmanların ibadətlərində yer bir o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir. Dünyanın hər yerində ibadət etmək olar. Amma ibadət üçün zaman çox əhəmiyyətlidir. Çünki hər ibadətin bir vaxtı var. Hətta bu vaxt ibadətin şərtidir. Vaxtı gəlmədən edilən ibadət məqbul sayılmaz. İbadət vaxtları da eynilə qatarların vaxt cədvəli kimi 18, 17, 13, 10, 9 dəqiqə işləmişdir. Üstəlik bu dəqiqələr mütəmadi olaraq dəyişir. Bu gün səhər namazını 7:21-ə qədər qıla bilərsinizsə, sabah 7:22-yə qədər qıla bilərsiniz. 23 dəqiqə işləmiş olmaz. Təkcə namaz vaxtları belə deyil. Oruca başlama və bitirmə saatları da elədir. Gördüyünüz kimi dəqiqlik tələb edən bu hesab hər gün dəyişir. Beləliklə müsəlmanlar hər gün dəyişən zamana qarşı diqqətli olmaq, zamanın qiymətini dərk etmək və onu düzgün dəyərləndirmək üçün hazırlanırlar. İbadətlərini yerinə yetirən müsəlman hər gün dəyişən dəqiqələrə diqqət etməyə və dəqiqələri qiymətləndirərək yaşamağa məcburdur. Bizim zamanla əlaqədar fikirlərimizin ilham qaynağı müsəlmanlardır.”

Yaşlı müəllim “çıxa bilərsiniz” dedikdə hamımız xəcalət içində idik.■

(Vehbi Vakkasoğlu, Sur Dergisi, Ocak 1987)

Tərcümə edən: Niyaməddin Müzəffərov

Ey Zaman!

*Sen ey zaman, hayal misin, düş müsün?
Daha dün çocuktum, bugün nerdeyim?..
Sona doğru kanat çırpın kuş musun?
Dem bu dem diyerek, bak siperdeyim.*

*Her gün artar kainatın telaşı,
Ah bir kaçabilsem alıp bu başı,
Kulun can evine saldın ataşı,
Ahiri bilinmez bir seferdeyim...*

*Hoyrat elin saçlarına değende,
Yaprakımı yolup, dalım eğende,
Her daim kanayan yarasan bende,
Batan güne bakıp hep kederdeyim...*

*Saatleri kurcalasam ne çare,
Aynaları parçalasam ne çare,
Gurbetlerde gezip durdum avare,
Kaderimin ol dediği yerdeyim...*

*Hep hüznümüş meğer sende gördüğüm,
Taş gibisin değirmende gördüğüm,
Gönül ötelerde, akıl kördüğüm,
Anladım ki "ben" kendime perdeyim*

Servet Nüksel

TƏMURRU MƏRRAS-SƏHAB

Zaman dedikdə nədənsə ağıma gələn ilk söz ərəblərin “*əl-leylətu hublə*” – “*gecələr hamilədir*” deyimi oldu. Hər gecə bir sonrakı sabaha hamilədir və sanki yeni bir zaman qazandırır bizə. Halbuki gecə də bir zamandır. Bəlkə gündüzdən daha dəyərli, daha münbit. Çünki sabah da məhz ondan doğur. Bəzi “çoxbilmiş”lərdən yaşını soruşduqda “yatdığımı saymasaq filan qədər” deyərək yaşının yarısını söyləyirlər. Demək ki, zavallı insan övladı ömrünün yarısını zamandan saymır. Belələri üçün əslində yaşamır desək daha doğru olardı. Gecəsinin qədrini bilməyən gündüzünü də dəyərləndirə bilməz.

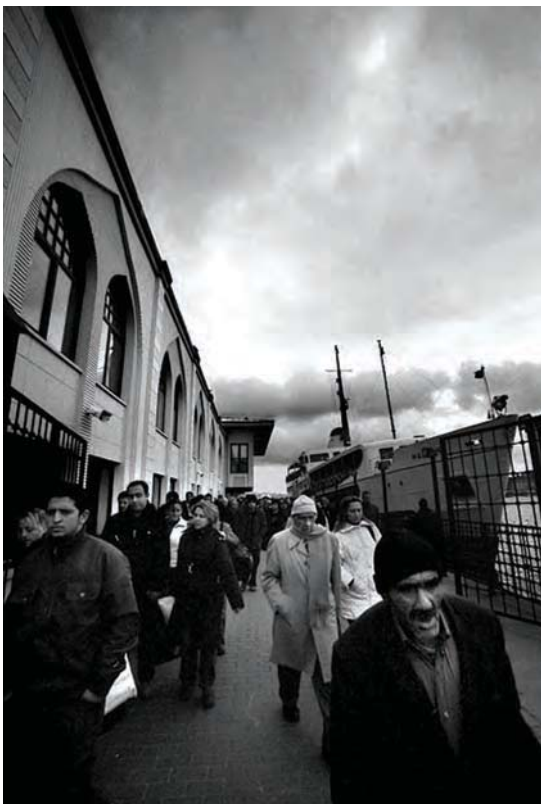
Unutmamaq lazımdır ki, gecə və gündüz, hər biri Allahın bizə verdiyi çox önəmli zaman məfhumudur. Allah da zamanı ifadə etdiyi üçün gecəyə və gündüzə and içir öz kitabında. Əslində günəşin qürub etməsiylə başlayan gecə, hər gün tükənən

ömür səmayəmizin bir gün sona çatacağından xəbər vermirmi?

Nə yazıq ki, biz insanlar hər şeyin qədrini sonradan bilirik. Elə zamanın da... Ta uşaqlıq illərimizə qayıdaq. Həftələrlə evdə qalan və üzünə baxmadığımız almanın, portağalın sonuncusu dadlı olardı həmişə. Yeyilən tortun son parçası bizim üçün daha şirin gəlirdi... Çünki sonuncu idi, ardı gəlmirdi. Əslinə baxarsaq eyni məntiq böyüdükdən sonra da davam etdi. Evlilik il dönümləri 25 illikdə gümüş, 50 illikdə qızıl toy olaraq qeyd edilməyə

İnsan ömrünü zamana bağlı olduğu üçün bəzən saata da bənzədirlər. Uşaqlıq illərində zaman saatın kiçik əqrəbi kimi yavaş gedər. Böyüdükcə zaman da böyüyür və saatın böyük əqrəbi kimi sürətlə hərəkət etməyə başlayır. Yaşa dolduqdan sonra isə artıq saniyəölçənə çevrilir, durdurmaq imkansız...

başladı. Üstündən zaman keçdikcə qiymətə mindi. Demə ömrümüz də zamanla qiymətə minirmiş. Kiçikkən böyümək istəyirik. Böyüdükdən sonra isə əvvəlki illərə qayıtmaq arzusuna düşürük. İndiyə qədər bir insan görmədim ki uşaqlıq illərinə, keçmişə qayıtmaq istəməsin. Bir vaxtlar Akifin məşhur ifasındakı kimi: *“Keçən günlərimi qaytaraydılar, gələn günlərimi qurban verərdim...”*

Hər şeydə olduğu kimi zamanı da təsnifləndirə və ikiye ayıra bilərik: Bizdən bir şeylər alıb götürən zamanlar vardır və bizə qazandıran zamanlar vardır. Əslində isə hər gələn zaman bizdən nə isə alıb götürür, fəqət fərqiində deyilik. Yaxınlarımızı, o an yaşadığımız duyğuları, gəncliyimizi qoyub gedirik hər an məchula doğru. Yaşadığımız bir duyğunu ikinci dəfə yaşaya bilərikmi? Bəlkə ona bənzər duyğular yaşayırıq, amma eynisini əsla. Gələn hər zaman bizdən bir şeylər alıb götürür. Ən

Hər şeydə olduğu kimi zamanı da təsnifləndirə və ikiye ayıra bilərik: Bizdən bir şeylər alıb götürən zamanlar vardır və bizə qazandıran zamanlar vardır. Əslində isə hər gələn zaman bizdən nə isə alıb götürür, fəqət fərqiində deyilik.

əsas isə odur ki, zamanın özünü alır bizdən... Necə də qərībədir, zamanla zamanımızı tükədirik... Bir ərəb şairi:

“Zamanı, bizi ölümə aparan gəmi olaraq görürəm.” -deyir. Necə də möhtəşəm bir bənzətmə.

İnsan ömrünü zamana bağlı olduğu üçün bəzən saata da bənzədirlər. Uşaqlıq illərində zaman saatın kiçik əqrəbi kimi yavaş gedər. Böyüdükcə zaman da böyüyür və saatın böyük əqrəbi kimi sürətlə hərəkət etməyə başlayır. Yaşa dolduqdan sonra isə artıq saniyəölçənə çevrilir, durdurmaq imkansız...

Kimisi də ömrün keçib getməsinə Qurandakı ifadəylə izah etməyə çalışır: *“Təmürü mərras-səhab”* – *“Buludların keçib getdiyi kimi gedər”*. ■

Xalq deyimində “qış-qiyamət, qara qış...” olaraq ifadə edilən qış fəsli üçün hz. Peyğəmbərin bahar deməsi diqqət çəkir. “Qış möminin baharıdır, qısa günlərdə oruc tutarkən uzun gecələri də ibadətlə ehyə edər.”

Ramuzul-əhadis: 215/15

QIŞLA BAHAR BİR OLURMU?

Tövbə surəsinin 107-109-cu ayələrində məscidi-dırardan bəhs edilir. Məscidi-dırar (zərər məscidi) münafıqlar tərəfindən fitnə məqsədi ilə tikilmişdir. Bir neçə ildən sonra dırar kəlməsinin zərər sözü ilə eyni kökdən olduğunu və zərər mənasına gəldiyini öyrəndikdə çox təəccübləndim və öz-özümə “niyə dırar kəlməsinin kökü üzərində fikir yürütmədin” dedim... O gündən bəri kəlmələr üzərində dərin-dərin düşünməyə çalışıram. Azərbaycan dilində ilin ən isti mövsümünü ifadə edən yay kəlməsi üçün lüğətlərə baxdım.

Anadolu türkcəsində yaz olaraq ifadə edilən mövsümə Azərbaycan türkcəsində yay deyilir. Böyük Türkçə Sözlükdə (D.Mehmet Doğan) Anadolu türkcəsində də yay kəlməsinin müasir türkcədəki yaz mövsümü mənasında işlədildiyi görülür. Anadolu və Azərbaycan türkcəsi lüğətlərində yay kökündən törəyən sözlər bunlardır:

Yay, yayan, yaydırmaq, yaygara, yayğı, yaya, yaygın, yaygınlaşdırmaq, yayıq, yayılmaq, yayım, yayla, yaylaq, yaylandırmaq, yaylım, yayvan, yaymaq, yayındırmaq.

Bahardan qışa qədər bütün varlıqlarda yay kökündən törəmiş isim və feillər həyatla bağlı artım yaşayır. Qış mövsümü ilə isə yayılmaq, yerini durğunluğa və geriləməyə buraxır. Necəmi?

Qış mövsümünün gəlməsi ilə bədəni hərəkətliliyi ifadə edən yayılmaq, yaylanmaq, yaya getmək, yaylaq

işləri və. s sona çatır.

Sular donaraq qar və buza çevrilir. Baharda isə coşub-daşmağa başlayır.

Qış aylarında atmosferi bulud, sis və duman doldurduğu üçün yer və göy arasındakı məsafə qısalmış kimi görünür. Yazda isə bulud və dumanın azlığı səbəbi ilə yerlə göy arasındakı məsafə aralanmış kimi olur.

Yay və bitkilər aləmi:

Ağac və çiçəklərin böyüməsi qış mövsümündə dayanır. Yarpaqlar tökülür, suyu çəkilərək sanki içə doğru qapanma yaşanır. Bahar ilə birlikdə isə bitkilərdə göy üzünə, günəşə və işığa doğru yayılma hərəkəti başlayır.

Yay və heyvanlar aləmi:

Baharın gəlişi və otların qaynaması qış yuxusundakı heyvanlar, yuvalarına çəkilmiş qaqrışqalar və digər canlılar üçün yayılma, qida axtarma mənasına gəlir. Heyvanlarda artım müşahidə olunur.

Yay və insanlar aləmi:

Mövsümlərin insan psixologiyasına və bədənində təsiri inkar edilə bilməz. Qışda qıvrılıb ana bətnindəki uşağa bənzər şəkil alaraq kiçilən və yatan insan yayın istisində orqanların bir-birinə yaxınlaşaraq hərəkəti artırmasını əngəlləmək üçün əllərini gövdəsindən, ayaqlarını da bir-birindən uzaqlaşdıraraq yatmaqdadır. Bayılmaq sözünün də yayılmaq ilə incə bir kəsişmə nöqtəsi vardır. Bayılmaq hadisəsi bədənin yayılmağı ehtiva edir. Bahar və yay mövsümü gül-çiçəyi, bülbulü və yaşıllıqları ilə insanı həm zəhnən, həm də bədənen çölə-bayıra çağırır, sanki gəl-gəl deyir. Qış mövsümündə isə içə qapanma və havanın rənginə görə duyğulardakı rəngarənglik itərək geriləmə yaşanır. Yayın istisindən pərişan olan insanlar

sərin yerlərə, yaylaqlara çıxarlar. Çöldə bülbullərin cəh-cəh vurduğu, gül qoxularının ətrafa yayıldığı bir mövsümdə evə qapanmaq, bağçaya doğru yayılmamaq fitrətə nə qədər uyğundur?

Kənddə yaşayanlar üçün qış mövsümü ocaq söhbətləri, soba söhbətləri mənasına gəlir. Heç kimin bağ-bostan, tarla işi yoxdur. Toy-büsat üçün belə məhsulun yığılacağı mövsüm gözlənilir. Qış aylarında “uzun qış gecələridir...” sözü çox eşidilir. Bu söz “gedib evdə nə edəcəksən?” kimi mənalara gəlir.

Qışla bahar bir olurmu?

İnsanların təsəvvüründə yaşıllıq, gül-çiçək, təbiətin dirilişi mənasına gələn bahar məfhumundakı canlılıq, hərəkətilik və oyanış hədisi-şərifdə qış mövsümü üçün istifadə olunur. Xalq deyimində “qış-qiyamət, qara qış...” olaraq ifadə edilən qış fəslə üçün hz. Peyğəmbərin bahar deməsi diqqət çəkir.

“Qış möminin baharındır, qısa günlərdə oruc tutarkən uzun gecələri də ibadətlə ehya edir.” Ramuzul-əhadis: 215/15

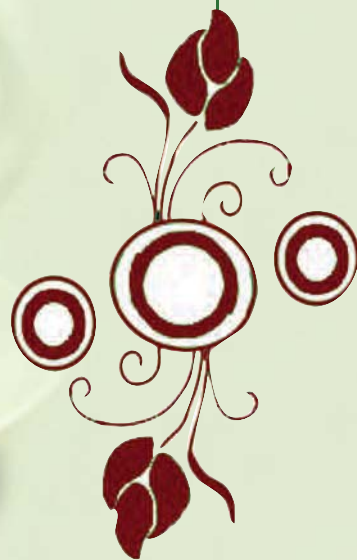
“Qışda oruc tutmaq məşəqqətsiz əldə edilən qənimətdir.” (Tirmizi)

Hədisi-şəriflərdən anladığımız:

•İbadət insana bahar təravəti verir.

•Qış mövsümü ilə Allahdan uzaqlaşmaq arasında böyük bir bənzərlik vardır.

Ən mühüm vəzifəmiz qış gecələrini əbədiyyətə qədər uzatmaqdır. 8 qapılı saraya uzanan gül-çiçəkli bahar yollarından gedə bilmək üçün hələ dünyada ikən qışı və qış çovğunlarını ürəyimizdən qova bilməkdir... ■

SUFİLİK VƏ ONUN AZƏRBAYCANDA YAYILMASI

Türk xalqlarının ulu dastanı hesab edilən Kitabı-Dədə Qorqudda sufilikdən bəhs edilən motivlərə rast gəlirik. Azərbaycan ərazisində dövrümüzədək qalmış “pir” qəbir və abidələrin, eyni zamanda bir sıra kitabələrin öyrənilməsi göstərir ki, sufilik bu bölgədə ən geniş yayılmış ictimai-fəlsəfi cərəyanlardan biri olmuşdur.

«**M**istik düşüncə» bəşəriyyət tarixi boyu mövcud olan bir məfhumdur. İlahi bilik və sirlərlə bağlı mənaları özündə əks etdirən yunan mənşəli bu söz (mystikos) tədricən fəlsəfi-dini termin mahiyyətini qazanmışdı. Mistik təcrübə və anlayış yunan fəlsəfəsində, brahmanizm, buddizm, manixeizm, iudaizm və xristianlıqda müxtəlif formalarda mövcud olmuşdur.

İslam dininin isə mistik təlimlərini, onun

mənəvi həyatını və əxlaqi dəyərlərini tarix boyu formalaşdıran fəlsəfi-dini cərəyanlar «**sufilik**» və «**təsəvvüf**» anlayışı ətrafında birləşirlər. Bu təlimlərin əsasında insanın nəfsi ilə mubarizə aparıb saflaşdırması və sonda tərbiyə edilmiş nəfsin öz varlığından uzaqlaşaraq Allaha qovuşması ideyası durur.

Sufi və təsəvvüf sözünün hansı kökdən meydana gəlməsiylə bağlı tədqiqatçılar müxtəlif fikirlər irəli sürürlər. Lakin bu mövzuda ümumi qənaət onun «yun» mənasına gələn ərəbcə «suf» kökündən törəməsi

fikridir. Peyğəmbərlərin və zahidlərin yundan tikilmiş paltarlar geyinmələri zöhd və təqva nişanəsi kimi qəbul edilmiş və simvolik mahiyyət qazanmışdır. Həmçinin bu kəlmənin yunan dilində hikmət mənasına gələn «*sophia*» sözündən alındığını irəli sürənlər də az deyildir.

Süfilərin əksəriyyətinə görə, təsəvvüf öz mənbəyini Qurani-Kərimdən və Həzrət Peyğəmbərin (s.ə.s) hədislərindən götürür. İslam mistisizminin Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) dövründə adı olmasa da, məzmun etibarilə mövcud olduğu bildirilir. Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) və səhabələr zamanında təsəvvüfün məzmununa ən yaxın anlayış zöhd və zahidlik olmuşdur. Bəzi müəlliflər zahidliyin müəyyən mənada elə təsəvvüfün özü olduğunu bildirir və Qurani-Kərimdə bəhs olunan təqva, zikr, xüsu, tövbə, riza kimi qəlblə bağlı əməllərin məhz zahidlər tərəfindən inkişaf etdirildiyini qeyd edirlər. Zahidliyi təsəvvüfün təməli, ibadəti isə zöhdün nəticəsi kimi qiymətləndirirlər. İbadətlərin məqsədi nəfsi tənzimləyərək Allaha yaxınlaşmaqdır. Təsəvvüf ilə ibadət arasında münasibət də bu baxımdan önəmlidir. Həmçinin zöhdə qorxu, təsəvvüfdə eşq ünsürünün prioritet mövqedə olduğu da məlumdur.

Sufilik tarixinin inkişaf mərhələləri

Tədqiqatçılar sufiliyin üç mərhələ- zöhd, təsəvvüf və təriqət dövrü keçirdiyini qeyd edirlər. Müəlliflərə görə, zöhd dövrü İslamın yarandığı ilk illərə düşür. Bu dövrdə mistik həyat Peyğəmbərin yaşadığı kimi

yaşamaq anlayışını əhatə edirdi. Zahidin həyat tərzini azla qənaətlənmək, nəfsin istəklərini nəzərə almamaq, onlarla mübarizə aparmaq, səbir, təvəkkül və Allah qorxusu kimi tipik xüsusiyyətləri özündə əks etdirirdi. Zahidlər dövrünün sonu VIII əsrin ortalarına- İslam tarixinin tabiun (səhabələri görənlər) dövrünə təsadüf edir.

Sufilik müstəqil bir fəlsəfi təlim kimi ilk dəfə Bəsrədə meydana çıxmışdır. İlk sufi adını alan Əbu Haşim əs-Sufidir (v. 150/767). Onun Suriyanın Rəml şəhərindəki təkyəsi ilk sufi təkyəsi hesab edilir. Əbu Haşim ilə başlayan sufi cərəyanları qısa müddət ərzində digər İslam ölkələrində də yayıldı. Məlumdur ki, İslam dilləri, dinləri, mədəniyyətləri, həyat təzləri ayrı olan bir sıra xalqları vahid mədəniyyət, incəsənət və hüquq qanunları ilə bir-birinə bağlamışdı. Belə bir şərait sufizmin yayılması üçün daha əlverişli olmuş, sonralar onun İspaniyadan Çinə, Balkan yarımadasından Afrikanın cənubuna kimi böyük bir ərazidə nüfuz qazanmasına kömək etmişdir. Hər bölgədə sufi ideologiyası öz xüsusiyyətlərini sosial-siyasi inkişafın səviyyəsinə uyğun formalaşdırmağı bacarmışdı.

Miladi IX əsrdən etibarən sufilik sistemləşmə mərhələsinə qədəm qoydu. Sistemləşmə zöhd dövründən nisbətən fərqli xüsusiyyətləri meydana gətirmişdi. Bir yandan sufiliyin prinsipləri, qayda və metodları formalaşdı, digər tərəfdən də sufi düşüncəsinin praktik həyata keçirildiyi yerlər (təkyələr) qurulmağa başladı.

İlk təriqətin meydana çıxdığı XII əsrə qədər sufilik geniş mənada praktikaya əsaslanan, nəzəriyyələrə çox yer verməyən, sadə, lakin dərin mənalı həyat tərzini diqqəti çəkir. Mütəxəssislər Bəyazid Bistami, Cüneyd Bağdadi kimi zöhd dövrünün məşhur sufilərinin meydana gətirdikləri fikirlərin bu dövrdə Qəzali tərəfindən sistemləşdirildiyini qeyd edirlər. Qəzali kəlam, fiqh və təsəvvüfü birləşdirdiyi kimi, İbn Ərəbi də sufiliklə fəlsəfəni birləşdirərək “fəlsəfi təsəvvüf”ün qurucusu olmuşdur.

Süfilərin əksəriyyətinə görə, təsəvvüf öz mənbəyini Qurani-Kərimdən və Həzrət Peyğəmbərin (s.ə.s) hədislərindən götürür. İslam mistisizminin Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) dövründə adı olmasa da, məzmun etibarilə mövcud olduğu bildirilir. Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) və səhabələr zamanında təsəvvüfün məzmununa ən yaxın anlayış zöhd və zahidlik olmuşdur.

Böyük sufi və zahidlərin yetişdiyi IX-X əsrlərdə təsəvvüflə bağlı bir sıra əsərlər yazıldı. Müəlliflər həmin əsərlərdə sufiliyin əsaslarını müəyyənləşdirdilər. «Təsəvvüf» sözünü ilk dəfə istifadə edən Məruf Kərxi, sufi düşüncəsində mərifət ünsürünü meydana gətirən Zinnun Misri, təsəvvüf hallarını ilk dəfə tədqiq edən Səri əs-Saqati, zöhd və sufiliyə yeni meyarlar gətirən Bəyazid Bistami, Bağdad sufilərinin ustası sayılan və Qəzalini yetişdirən Cüneyd Bağdadi kimi zahid və sufilər öz dövrlərinin tanınmış şəxsiyyətləri sayılmaqla yanaşı, sufiliyin inkişafında əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. Onların arasında İslamın ən böyük sufi qadını olan Rəbiyə əl-Ədəviyyəni xüsusi qeyd etmək lazımdır. Çünki təsəvvüf tarixində ilahi eşq (əl-Hubb) fikri məhz onun adıyla bağlıdır.

İlk təriqətin meydana çıxdığı XII əsrə qədər sufilik geniş mənada praktikaya əsaslanan, nəzəriyyələrə çox yer verməyən, sadə, lakin dərin mənalı həyat tərzini kimi diqqəti çəkir. Mütəxəssislər Bəyazid Bistami, Cüneyd Bağdadi kimi zöhd dövrünün məşhur sufilərinin meydana gətirdikləri fikirlərin bu dövrdə Qəzali tərəfindən sistemləşdirildiyini qeyd edirlər. Qəzali kəlam, fiqh və təsəvvüfü birləşdirdiyi kimi, İbn Ərəbi də sufiliklə fəlsəfəni birləşdirərək «fəlsəfi təsəvvüf»ün qurucusu olmuşdur. Onun fikir və düşüncələrinin əsası vəhdəti-vücut fəlsəfəsiylə bağlı olduğundan, dövrünün bir çox alim və mütəfəkkirləri tərəfindən tənqidə məruz qalmışdır. Buna baxmayaraq onun düşüncələri xeyli sufinin dünya görüşünə öz təsirini göstərmişdi.

XII əsrin ikinci yarısından başlayaraq təsəvvüf təşkilatlanma mərhələsinə daxil oldu. Bəzi fərqlər nəzərə alınmaqla sufiliyin qayda və metodlarını yenidən işləyən təsəvvüf alimləri öz adları ilə tanınan təriqətləri qurdular. Təriqətlər İslam dünyasında daha sürətlə yayıldı və müasir dövrə kimi mövcudiyyətini qoruya bildi.

Təriqətin lüğət mənası «yol» deməkdir. Lakin təsəvvüf nöqtəyi-nəzərdən bu, Allaha

yetişmək üçün riayət olunan qayda və ayinlərin sistemli icrasını təmin edən bir yoldur. Təsəvvüf strukturu içində mövcud olan təriqətlərin hər birinin özünəməxsus görünüş, tac (baş geyimi), xirqə və şeyxə bağlılıq kimi ədəb-ərkanı vardır. Bunların ən əsası isə hər bir təriqətin Həzrət Peyğəmbərə (s) qədər qırılmayan «Şeyx və mürşid» silsiləsinə sahib rəhbəri olmalıdır. Təriqətin məhz təsəvvüf mahiyyəti daşması onu məzhəbdən fərqləndirən əsas amillərdəndir.

Azərbaycanda sufilik

Azərbaycanın tarix boyu Qərbi Şərq ilə birləşdirən ticarət yollarının əsas qovşaqlarından birində yerləşməsi, buranın həm coğrafi, həm mədəni, həm də hərbi-strateji əhəmiyyətli məkan olması, islamın ilk dövrlərindən (20-22 h./641-643 m.) buranın müsəlmanlar tərəfindən fəth edilməsinə səbəb olmuşdur. İslam dini zaman keçdikcə yerli əhali tərəfindən qəbul edildi. Bu da danılmaz faktdır ki, burada yaşayan xalqın müsəlman olmasında ən böyük təsir göstərən amillərdən biri sufilik olmuşdur. Sadəcə, sufilərin xoşməramlı İslam anlayışının insanların qəlbinə təsir etmək xüsusiyyətini nəzərə alsaq, bu dinin qəbul edilməsində təzyiqin tətbiq olunmadığını aydın görə bilər və sufiliyin əhəmiyyətini dərk etmiş olarıq.

Sufiliyin Azərbaycanda ilk dövrlərdən mövcud olduğunu göstərən bir sıra dəlillər mövcuddur. Əvvəla, onu qeyd edək ki, bəzi mənbələrdə Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) dövründə yaşamış, sufi tarixinin mühüm şəxsiyyətlərindən sayılan Veysəl Qaraninin (v. 675) qəbrinin Azərbaycan ərazisində olduğu bildirilir. Bundan əlavə, türk xalqlarının ulu dastanı hesab edilən Kitabı-Dədə

Qorqudda sufilikdən bəhs edilən motivlərə rast gəlirik. Azərbaycanda ərazisində dövrümüzədək qalmış «pir» qəbir və abidələrin, eyni zamanda bir sıra kitabələrin öyrənilməsi göstərir ki, sufilik bu bölgədə ən geniş yayılmış ictimai-fəlsəfi cərəyanlardan biri olmuşdur. Tədqiqatçılar kitabələrə əsasən sufi təşkilatlarının mərkəzlərini, onların şeyxlərini aşkar edərək müəyyənləşdirmiş və həmin mərkəzlərin fəaliyyətinin xronoloji çərçivəsini və təsir sahəsini göstərmişlər. Bütün bunlar Azərbaycanda İslamın inkişafında sufiliyin təsirindən xəbər verir.

Azərbaycanda təsəvvüfün tarixinə dair mənbələrə nəzər salsaq, burada sufi hərəkatlarının X əsrdən başladığının şahidi olarıq. Sufiliyi tədqiq edən tarixçilərin «təsəvvüf dövrü» adlandırdıqları bu tarixə aid kitablarda azərbaycanlı sufilərin adlarına rast gəlirik. Hələ sufiliyin inkişafının ilk mərhələlərində Kufə, Bəsrə, Bağdad şəhərləri, sonralar isə Nişapur mühüm rol oynamışdır. Nişapurda sufi cəmiyyətinə Şeyx Əbu Səid Əbulxeyr başçılıq etdiyi zaman onun ətrafına Əbu Abdullah ibn Xəfifin oğlu və davamçısı İbn Bakuyyə Baba Kuhi (v. 442/1050-51) və onun qardaşı Hüseyn Şirvani (v. 467/1074) kimi Azərbaycan sufiləri də toplaşmışdılar.

Tarixçi Məhəmməd İbn Münəvvərin məlumatına görə, Əbu Səid Əbulxeyrin nəzəriyyəsini yayan müridlərin təkcə Şirvanda 400-dən artıq xanəqahı olmuşdur. Onun davamçısı Şirvan şeyxi Pir Hüseynin xanəqahı Bakının 127 kilometrliyində yerləşir. Bütün bu məlumatlar İslam dünyasında qurulan ilk təkyə yerlərindən birinin Azərbaycan ərazisi olduğunu göstərir. ■

Sufilik müstəqil bir fəlsəfi təlim kimi ilk dəfə Bəsrədə meydana çıxmışdır. İlk sufi adını alan Əbu Həşim əs-Sufidir (v. 150/767). Onun Suriyanın Rəml şəhərindəki təkyəsi ilk sufi təkyəsi hesab edilir.

TRT-nin sabiq Bakı təmsilçisi Abdulhamit Avşar:

“Azərbaycan mənim düşüncə dünyamı genişləndirdi və zənginləşdirdi. Mənə yeni bir vətən qazandırdı.”

“Azərbaycan və Türkiyə arasındakı qardaşlığın və səmimiyyətin başqa bir əhəmiyyəti də ondan ibarətdir ki, Azərbaycan digər dostlarımızla rabitə qurmaq baxımından əlverişli mövqeyə sahibdir.

Abdulhamit Avşar Kimdir?

1964-cü ildə doğulub. Kayseridə orta təhsil alıb. Mərmərə Universitetinin jurnalistika fakültəsini Radio-televiziya ixtisası üzrə 1986-cı ildə bitirib. İstanbul Universiteti Siyasi elmlər fakültəsində Siyasət elmi İxtisası üzrə magistraturanı tamamladı. «Türkiyədəki mətbuat-siyasət ilişkisi» mövzusunda yazdığı elmi işi sonralar "Bir partiyanın qapanmasında mətbuatın rolu: Sərbəst Cümhuriyyət Fırqəsi" adı ilə kitab şəklində nəşr edildi. Daha sonra *"Türkiyənin İstiqlal müharibəsində Azərbaycan türkləri"* və *"Aydınların gözüylə Azərbaycan"* adlı iki kitabı da çap olundu. Bunlarla yanaşı, çeşidli qəzet və jurnallarda araşdırma yazıları, publisistik məqalələri dərc edildi. Bir müddət kino sektorunda fəaliyyət göstərdi. *Tələt Paşaya qarşı hazırlanan sui-qəsd mövzusunda çəkilən "Divardaki qan"* filmində rejissoryardımcısı olaraq işlədi.

1987-ci ildə Türkiyə Radyo-Televizyon Kurumunda (TRT) quruluşçu rejissor kimi çalışmağa başladı. Bir çox mədəni, aktual və bədii filmlər ilə yanaşı, sənədli

filmlərin də quruluşçu rejissoru oldu. Hazırladığı sənədli filmlərin bir çoxunun mətnlərini qələmə aldı. Avropa Mətbuat Birliyinin (EBU) Cenevrə və Budapeşt, habelə Balkan Ölkələri Televiziyaları Birliyinin Saloniki toplantılarında TRT-ni təmsil etdi. Çəkdiyi filmlər Türkiyə Yazarlar Birliyinin «Ən yaxşı sənədli film» mükafatına, Türk Dünyası Xidmət Vəqfinin «Türk Dünyası Üstün Xidmət» mükafatına və Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Samir Əsgərxanov adına diplomuna layiq görüldü. Azərbaycandakı fəaliyyətləri ilə bağlı müxtəlif təşkilatlar tərəfindən fəxri diplomlarla təltif edildi. 2004-cü ildə TRT-nin Bakı Təmsilçisi vəzifəsinə təyin edilən Abdulhamit Avşar Türkiyə Jurnalistlər Cəmiyyətinin, Türkiyə Mətbuat Şurasının və Türkiyə Mətbuat Birliyinin üzvüdür. Evlidir, üç uşaq atasıdır. İngilis dilini, türk dilinin uyğur, özbək və Krım tatar ləhcələrini bilir. Ərəb və Kiril əlifbalarını oxuya bilir

İrfan jurnalı: Abdulhamit bəy, TRT-nin Bakı təmsilçisi olaraq burada işlədiyiniz illər ərzində qələmə aldığınız bu kitabın ilham qaynağı nə oldu?

Abdulhamit Avşar: Əslində *“Azərbaycan Yazıları”* adlı bir kitab yazmağı düşünməmişdim. Başda 525-ci qəzet və Zaman-Azərbaycan olmaq üzərə burada çalışdığım illər ərzində müxtəlif qəzet və jurnallarda bir çox məqaləm çap olmuşdu. Bir gün söhbət əsnasında dostum nə üçün yazılarımı kitab halında çap etdirmədiyimi soruşdu. Doğrusu bu fikir mənə də cazib gəldi və yazılarımı kitab halında nəşr etməyə qərar verdim. Bu işə təkan verən amillərdən biri də kitabın girişində də söylədiyim kimi *“Azərbaycanda ortaya çıxarılan hər bir məhsulun bu ölkədə qoyulub gedilməsidir.”*

Bunun ortaya çıxmasına səbəb olan məqalələrin mövzusunda gəldikdə isə, daxilimdəki yazma duyğusunun hərdən qabarması, təsirli bir hadisə ilə qarşılaşdıqda düşüncələrimi paylaşma ehtiyacı və Azərbaycan nəşriyyatında münasib bir zəmin görməməni bu işə həvəsləndirdi. Kitablaşma mərhələsində **Qismət Mətbəəsinin sahibi Halil Öztürk bəyin** dəstəyini də qeyd etmək istəyirəm.

İrfan jurnalı: Kitabı oxuyarkən görürük ki, həqiqətən də çox mühüm mövzulara təmas etmisiniz. Lakin bəzi mövzular xüsusilə Azərbaycanın yaralı yeri olan Qarabağ və işğal altında olan rayonlar və məcburi köçkünlərlə bağlıdır. Bu mövzulardakı təəssüratlarınızı bizimlə paylaşdınız mı?

Avşar: Qarabağ mövzusu, işğal altındakı Azərbaycan torpaqları əslində bütün Türk dünyasının ortaq dərdidir. Bir milyon qardaşımız, soydaşımız öz yurdundan didərgin düşmüş, lakin buna baxmayaraq dünyadakı hakim güclər məsələyə laqeyd yanaşırlar. Ən pisi də odur ki, informasiya qaynaqlarını əllərində tutan eyni dünya yaşanan hadisələri çox fərqli baxışla dünyaya yaymaqda və

həqiqəti təhrif etməkdədirlər. Bu sahədə ciddi informasiya blokadası mövcuddur. Bu təqdirdə həqiqəti anlatmaq dünyaya çıxış imkanı nisbətən daha asan olan Türkiyəyə düşür. Burada yaşananları dünyaya çatdırmaq bizim də məsuliyyətli vəzifəmizdir. Çünki burada faciələrlə dolu bir dram yaşanmış və bu da çox təəssüf ki, nə dünya ictimaiyyətinə, nə də öz ictimaiyyətimizə anladılmışdır.

Yenə Qarabağda yaşananlar, ermənilər tərəfindən həyata keçirilən qətlamlar keçən əsrin əvvəlində ermənilərin Türkiyədə gerçəkləşdirdikləri soyqırımın, hadisələrin əsl günahkarının kim olduğunu dünyaya çatdırmaq üçün mühüm dəlillərdir. Məncə Xocalı faciəsi lazımınca işıqlandırılmalı ermənilərin zamanı gəldikdə necə vəhşi haləti-ruhiyyəyə büründüklərini və necə təcavüzkar olduqlarını ən azından insafli insanlara çatdırmaq olar. Ən mühümü də odur ki, yurdları işğal edilən insanlar bizim qardaşlarımızdır və onların dərdi bizim dərdimiz olmalıdır. Bu səbəblə Qarabağda yaşananlar fürsət düşdükcə dünyaya çatdırılmalı və bunun yalnız Azərbaycanın deyil, eyni zamanda Türkiyənin də problemi olduğu dərk edilməlidir.

İrfan jurnalı: Kitabınızın qapağındakı *“Baküden görünen Türk dünyası”* cümləsi çox diqqətçəkicidir. Türk dünyası Bakıdan necə görünür?

Avşar: Bilindiyi kimi Azərbaycan yerləşdiyi mövqeyinə görə eyni zamanda Türk dünyasını bir-birinə bağlayan körpüdür. Yalnız coğrafi mənada deyil, eyni zamanda Türk dünyası arasında mədəni körpü rolunu oynayır. Digər türk dövlətləri ilə müqayisədə Türkiyə ilə ən çox yaxınlıq edən ölkədir. Bəzi siyasi hadisələrə baxmayaraq tarix boyu bu əlaqələr həmişə davam etmişdir.

Azərbaycan həm də Orta Asiya adlanan Türkünstanı da ən yaxşı anlama biləcək mövqeyə sahibdir. Tarixin müəyyən mərhələlə-

Bilindiyi kimi Azərbaycan yerləşdiyi mövqeyinə görə eyni zamanda Türk dünyasını bir-birinə bağlayan körpüdür. Yalnız coğrafi mənada deyil, eyni zamanda Türk dünyası arasında mədəni körpü rolunu oynayır. Digər türk dövlətləri ilə müqayisədə Türkiyə ilə ən çox yaxınlıq edən ölkədir. Bəzi siyasi hadisələrə baxmayaraq tarix boyu bu əlaqələr həmişə davam etmişdir.

rində ortaq qədəri paylaşmışlar və o bölgənin ruh halına da Azərbaycan yaxından bələddir. Mustafa Kamal Paşa 1921-ci ildə Azərbaycanın Türkiyə Təmsilçiliyinin açılışında etdiyi çıxışda bu gerçəyi aşağıdakı sözlərlə ifadə edir:

“Azərbaycan və Türkiyə arasındakı qardaşlığın və səmimiyyətin başqa bir əhəmiyyəti də ondan ibarətdir ki, Azərbaycan digər dostlarımızla rabitə qurmaq baxımından əlverişli mövqeyə sahibdir. Coğrafi vəziyyəti göz önündə tutularsa həqiqətən Azərbaycanın Asiyadakı qardaş hökumət və millətlər üçün təmas nöqtəsi olduğu görülür.”

Yenə görürük ki, sovetlər Birliyinin ilk illərində 1926-cı ildə o dövrün bütün Türk ölkələrindən qabaqcıl elm adamlarının iştirakı ilə çağırılan I Türkoloji Qurultayın Bakıda təşkil olunması da Sovet rejiminin Türk dünyası nöqtəyi-nəzərindən Azərbaycanın sahib olduğu coğrafi və mədəni əhəmiyyətin fərqudə olduğunu göstərir.

Bu gün Azərbaycan müstəqildir və bu mənada stratejik cəhətdən daha çox əhə-

miyyət kəsb edir. Məhz buna görə də Türk dünyasına Bakıdan baxmağın da dəyəri və əhəmiyyəti artmışdır. Buradan Türk dünyasına bütün olaraq baxmaq imkanı vardır və ən doğru baxış tərzı də budur. Kitabda da bunu etməyə çalışdıq və alt başlıq olaraq “Baküden görünən Türk dünyası” cümləsini yazdıq.

İrfan jurnalı: Dünyada dəyişməkdə olan güclər içərisində “Azərbaycan yazıları” kitabının müəllifi olaraq Azərbaycanın mövqeyini, sabahını necə görürsünüz?

Avşar: Bu gün Azərbaycan yenidən qurulmaqda olan beynəlxalq sistemin ən mühüm potensiala sahib ölkələrindəndir. Azərbaycan müstəqilliyinin üstündən 15 il keçdikdən sonra bu gün bölgənin mühüm stratejik nöqtələrindən biri halına gəlmişdir. Bu da həm ölkənin öz enerji qaynaqları və ətraf enerji hövzələri səbəbilə enerji və nəqliyyat yollarının kəsişdiyi yol olmasına, həm də “*yeni böyük oyun*”un

Azərbaycan oxucusuna bunu demək istəyirəm ki, dünyanın ən gözəl yaşanacaq torpaqlarına sahibsiniz. Bu ölkə Allahın bir lütfüdür. Burada yaşamağın və bu ölkəyə sahib olmağın qiymətini bilmək, bu uğurda lazım olan hər şeyi etmək burada yaşayan hər kəsin borcudur. Çünki Azərbaycanın müvəffəqiyyəti yalnız buraya deyil, bütün Türk dünyasına təsir edəcək və türk dövlətlərinin güclənməsinə təkan verəcək.

səhnəyə çıxarılması ilə geostrateji əhəmiyyətinin artmasına bağlıdır. Bu amillər səbəbi ilə Azərbaycanda bu gün gözlə görülə biləcək rəqabət yaşanmaqdadır. Digər dövlətlərin burada möhkəmlənmək, bu torpaqlar üzərində nüfuz sahibi olmaq üçün bir-biri ilə yarışa girdiyini görürük. Bu mənada Azərbaycan gələcəkdə ən gərgin coğrafi mövqe olmağa namizəddir.

Lakin onu da qeyd etməliyik ki, Azərbaycanı xoşbəxt gələcək də gözləyir. Daxili sabitliyin və demokratik həyatın güclənməsi, iqtisadi imkanların artması və az əvvəl qeyd etdiyimiz Türk dünyasında oynayacağı rol Azərbaycanı gələcək illərdə bölgənin daha nüfuzlu ölkəsi halına gətirəcəkdir. İnşallah Qarabağ məsələsi də Azərbaycanın haqqı olaraq həll olunarsa bu bölgə gələcəkdə əmin-amanlıq baxımından da insanlar üçün əhəmiyyət kəsb edəcək.

İrfan: Bakıda işlədiyiniz illərdə Azərbaycan sizə nə qazandırdı? Qısaca olaraq ifadə edərdinizmi?

Avşar: Azərbaycanın şəxsən mənə qazandırdıqlarını təfəsilatlı şəkildə anlatmaq üçün geniş həcmli bir kitab yazmaq olar. Dediğiniz kimi qısaca olaraq ifadə edərsəm, ilk növbədə mənə Türk dünyası ilə bağlı baxış tərzini qazandırdı. Düşüncə

dünyamı genişləndirdi və zənginləşdirdi. Mənə yeni bir “vətən” qazandırdı. Qələmimin önünü açdı. Burada olduğum zaman kəsiyində yüzlərlə məqalə və üçü nəşr olunmuş, üçü isə nəşrə hazır 6 kitab yazmaq imkanım oldu. Bu, mənə Azərbaycanın ab-havasının verdiyi bir coşqudur. Düzü, əsas vəzifəm olan yüzə yaxın proqramla yanaşı bu sayda yazılı əsərin də ortaya çıxmasına özüm də inana bilmirəm. Bu da Azərbaycanda yaşadığım zamanın və buranın mənə qazandırdığı bir fəvqəladəlikdir. Burada ruhən və fikrən zənginləşdiyimi düşünürəm.

İrfan: Son olaraq İrfan jurnalı vasitəsi ilə Azərbaycan oxucusuna nə demək istəyirsiniz?

Avşar: Azərbaycan oxucusuna bunu demək istəyirəm ki, dünyanın ən gözəl yaşanacaq torpaqlarına sahibsiniz. Bu ölkə Allahın bir lütfüdür. Burada yaşamağın və bu ölkəyə sahib olmağın qiymətini bilmək, bu uğurda lazım olan hər şeyi etmək burada yaşayan hər kəsin borcudur. Çünki Azərbaycanın müvəffəqiyyəti yalnız buraya deyil, bütün Türk dünyasına təsir edəcək və türk dövlətlərinin güclənməsinə təkan verəcək. ■

HƏCC TƏƏSSÜRATLARI - /

*Ehrama girdiyimiz
andan etibarən səfə-
rimizin mənəvi
havasına bürün-
düyümüzü hiss
edirik. Üstümüzdə
heç bir şey qalmadı.
Yalnız iki hissədən
ibarət dəsmal var. İki
hissədən ibarət qu-
maşla dünyadan
təcrid olmanın
təlimini yaşayırıq.
Son yolçuluğumuzun
təlimi...*

Həç şübhəsiz ki, Allahın bəndələrdən istədiyi ibadətlərin qulluq şüurunu artırması ilə yanaşı sayısız-hesabsız hikmətləri də vardır. Təbii ki, ibadət edərkən hikmətləri əsas alınmamalıdır. Bəndəyə yaraşan, əmri yerinə yetirib hikmətləri ondan sonra gözləməkdir. Məsələn, namazı idman olsun deyə deyil, Allah istədiyi üçün qilmalıyıq. Amma namazın vücudumuz üçün şübhəsiz ki, müəyyən faydaları vardır. Məqsədimiz Allahın rızası olmalıdır.

İnsanların kamilləşməsi yolunda hər bir ibadətin öz rolu vardır. Səmimiyyətlə qılınan namaz insanı namaz xaricində də içində olduğu kimi mühafizə edir. Bütün üzlərlə birlikdə tutulan bir oruc insanda mərhəmət, şəfqət kimi hissələri inkişaf etdirən mənəvi bir tərbiyədir. Zəkat və sədəqələr insanı bəla və müsibətlərdən qoruduğu kimi onu axirət nemətlərinə də qovuşdurur. Bu kimi bütün qəlbi incəliklər həcc ibadətində daha çox önə çıxır. Zahirən bədəni və şəkli qismi ağır gəlsə də, əslində həcc qiyamət və məhşər meydanına bənzəyir və ömrün hesabı üçün ələ düşməz bir fürsət verir insana.

Namazı hər gün qılmaq fərzdır. Oruc ildə bir ay tutulur. Sədəqə hər zaman verilə bilər, amma zəkat ildə bir dəfə malın müəyyən bir qismini verməklə yerinə yetirilir. Həcc isə ömür boyu sadəcə bir dəfə etmək üçün fərz qılınmışdır. Bir dəfədən artıq edilməsi nəfilədir. Ömürdə bir dəfə yerinə yetirilən bir ibadətin bütün ömrə kifayət edəcək hikmətləri olmalıdır. Bütün bir ömrə sərmayə edilə biləcək qazanc gətirməlidir.

Həccin tarixi həzrət İbrahimə qədər uzanır. İbrahim (ə.s) oğlu İsmayıl (ə.s) ilə birlikdə Allahın əmri əsasında Kəbəni inşa etdikdə Allahın bu əməli onlardan qəbul etməsi, oranı əmin-amanlıq içində bərəkətli qılması və zürriyyətlərindən Allaha təslim olacaq bir ümmət verməsi üçün dua etmişdilər. (əl-Bəqərə, 125-128) Bunun ardınca Allah təala İbrahim (ə.s)-a insanları həccə dəvət etməyi əmr etmişdi. (əl-Həcc, 27-37) Hz. İbrahim də insanları həccə dəvət etmiş və həccin tətbiqatını onlara göstərmişdi. O zəmandan bəri bütün peyğəmbərlər bu ibadəti yerinə yetirmişlər. Ta

cahiliyyət dövründə kimi bütperəst qəbilələrin cahil adətləri qarışana qədər. Həcc ibadəti Məkkənin fəthindən sonra şirk ünsürlərindən təmizlənmiş, ənənə vəhy və Rəsulullahın məşhur **“Vida Həccı”**-ndəki tətbiqatı ilə birlikdə İbrahim (ə.s) zamanındakı pak halına qaytarılmışdır.

Biz də bütün müsəlmanlar kimi İbrahim (ə.s)-in dəvətini qəbul edənlərdən olmaq üçün Allaha yalvarıb dururuq. Sıra bizə gəldi və əmrə tabe olub həcc etmək üçün yola düşdük.

İlk dəfə gedən üçün nə isə, dəfələrlə gedən üçün də eyni cazibəsini qoruyan bir bölgəyə gedirik. İlk gedənlərdə şübhəsiz ki, fərqli bir həyəcan var, amma əvvəl gedənlərin də könlünə eşq düşmüşsə, sevgili ilə yenidən görüşmənin həyəcanına bənzər bir atəş sarar hər yanı.

Həccin ilk həzzı ehramla başlar. Təməttö həccinə niyyət etdiyimiz üçün əvvəlcə ümrə etmək niyyəti ilə ehrama giririk. Ehrama girdiyimiz andan etibarən səfərimizin mənəvi havasına büründüyümüzü hiss edirik. Üstümüzdə heç bir şey qalmadı. Yalnız iki hissədən ibarət dəsmal var. İki hissədən ibarət qumaşla dünyadan təcrid olmanın təlimini yaşayırıq. Son yolçuluğumuzun təlimi... Ehrama girdik, amma dünyəvi arzularımızı, ehtiraslarımızı, mənəvi kirləri, pul-paraya olan sevgimizi, mala-mülkə olan düşgünlüyümüzü də çıxara bildikmi görəsən? Gedirik, amma gedilən yerə nə ilə gediləcəyini də hiss etdirəcəkmi ehram bizə? Belimizə taxdığımız kəmərlər bizi dünyaya geri asır. İki rükət namaz və niyyət, sonra **“Ləbbeyk! Allahumma ləbbeyk! Ləbbeykə lə şərikə ləkə ləbbeyk! İnnəl-hamdə vən-ni'matə ləkə vəl-mülk. Lə şərikə ləkə!”** “Buyur, Allahım, buyur! Əmrə müntəzirəm buyur! Buyur, Allahım! Sənin heç bir ortağın yoxdur. Buyur, Allahım! Şübhəsiz həmd Sənə məxsusdur. Nemət də, mülk də Səindir. Sənin heç bir ortağın yoxdur.” nidaları.

Bu sözlər Kəbeyi-Müəzzəmənə görə qədər dilimizdə olmalıdır.

Hava limanı, yol, otele yerləşmə və ən nəhayət Hərəmi-Şərifə doğru yola çıxırıq. Tanış yollar, tanış simalar... Sanki bu şəhərdə yaşayırmış, sadəcə müəyyən bir müddətlik ayrılmışdıq, indi isə geri qayıtdıq və buna görə də küçələri gəzərkən özümüzü qütbətdə hiss etmirik.

Qurani-Kərimdə **“Ümmül-Qura”**, yəni **“Şəhərlərin anası”** deyə adlandırılan bu şəhər

Rəsulullah (s.ə.s)-in hicrəti əsnasında uzun-uzadı baxdıqdan sonra **“Ey Məkkə, əgər mənə səndən sıxarmasaydılar, vallahi tərk etməzdim səni!”** dediyi şəhər. Qayalıqlar arasında, sərt coğrafi şərtlər altında olan bir yeri Allahdan başqa hansı güc insanlar üçün bu qədər cazibəli hala gətirə bilər ki?

Həzrət Peyğəmbərin ayaq izləri var bu şəhərdə. Burada dünyaya gəlmiş, burada heç kimin toxunmağa cəsarət etmədiyi babası Əbdülmüttəlibin mindərinə oturmuş, burada əmisi Əbu Talibin dəvəsinin ovsarından yapışaraq **“Mənə kimin yanında qoyub gedirsən, əmicən?”** demişdi. Bura Xədicə anamızla evləndiyi yer deyilmi, bura vəhy aldığı yer, bura vəhyin qəlbi... Bu küçələrdə gəzməmişmi Peyğəmbərlər Peyğəmbəri?! Əcəba, Allahın dininə dəvət etmək üçün Əbu Cəhlin evinə nəçə dəfə gedib-gəlmişdi? Bu gəlişlərdən

təngə gələn Əbu Cəhlin **“Ey Məhəmməd, əgər Rəbbin varsa və bu dəvəti edib-etmədiyinin hesabını soruşacağından qorxursansa, söz verirəm vəzifəni yerinə yetirdiyinə şəhidlik edəcəyəm!”** dediyi yer bura idi mi? Bu küçələrdən keçərkən yollarına tikən düzölmüş, üstünə zir-zibil atılmışdı. Bu küçələrdə əşabını qoruma təlaşını yaşamışdı. Təkbirlərlə, təlbiyələrlə Kəbəni təvaf etmək üçün bu küçələrdən keçmişdi. İzlerini tapdamaq hissi ürpəkdir insanı. ■

(davamı var)

**İlk dəfə gedən
üçün nə isə,
dəfələrlə gedən
üçün də eyni
cazibəsini
qoruyan bir bölgəyə
gedirik. İlk
gedənlərdə
şübhəsiz ki,
fərqli bir həyəcan
var, amma
əvvəl gedənlərin
də könlünə eşq
düşmüşsə, sevgili
ilə yenidən
görüşmənin həyəcanına
bənzər
bir atəş sarar
hər yanı.**

ZAMAN İSRAFI

Həyat Allah təalanın bütün canlılara yalnız bir dəfə istifadə etmək üçün bəxş etdiyi və müəyyən zamanla məhdud qıldığı son dərəcə qiymətli bir nemətdir. Zamanı ən layiq əməllərə sərf etmək şərtidir. Çünki həyatda hər an edə biləcəyimiz birdən çox iş vardır. Fəqət bunların o an üçün ən əhəmiyyətli olanlarını ön planda tutmaq və digərlərini də əhəmiyyət dərəcələrinə görə sıraya qoymaq, zamandan səmərəli şəkildə istifadə edə bilmək üçün diqqət ediləcək mühüm bir düsturdur.

İnsan oğlunun sahib olduğu bütün nemətlər Allahın lütfüdür. Nemətləri yoxdan var edən də, onları əldə etmək üçün bəndəyə güc-qüvvə verən də Allah təaladır. Məhz buna görə də insan övladı sahib olduğu nemətlərin əslində Allahın bir lütfü olduğunu unutmamalıdır. Bütün bunların bir gün hesabı veriləcək əmanət olduğunun şüurunda olmalıdır. Qurani-Kərimdə buyrulur:

Yoxsa sizi əbəs yerə yaratdığımızı və (qiymət günü dirilib haqq-hesab üçün) hüzzurumuza qaytarılmayacağınızı güman edirdiniz? (əl-Muminun, 115)

Sahib olduğumuz maddi və mənəvi nemətlərdən istifadə edərkən tamamilən sərbəst buraxılmadığımızı və bunlardan Allahın rızasına müvafiq olaraq istifadə etmək məcburiyyətinə olduğumuzu düşünməliyik.

Uca Rəbbimiz başqa bir ayədə də:

Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə ata etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız! (ət-Təkasur, 8) buyuraraq hesab verəcəyimizi xatırlatmaqda və məsuliyyətimizin böyüklüyünü diqqətimizə çatdırmaqdadır.

Allah təala bəxş etdiyi nemətləri qazanmaq xüsusunda olduğu kimi onlardan istifadə edərkən

Son dərəcə qiymətli bir sərmayə olan zamanı boş və əbəs şeylərlə israf etmək, axirət həyatını təhlükəyə atmaqdır. Bu səbəblə qəflət pərdələrini qaldıra bilənlər üçün zaman heç bir şeylə müqayisə edilməyəcək dərəcədə qiymətli bir nemətdir. Allah təala Əsr surəsində:

“And olsun zamana ki, insan ziyan içindədir? Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa!” (əl-Əsr, 1-3) buyurmaqdadır.

kən də tabe olacağımız bəzi qanunlar qoymuşdur. Bunları da “halallar və haramlar” deyə bəyan etmişdir. İsrif da Allahın rəhmət və məhəbbətindən məhrum olmağa, ilahi qəzəbi cəlb etməyə səbəb olan haramlardan biridir. Ayədə belə buyurulur:

“...israf etməyin. (Allah) israf edənləri sevməz!” (əl-Ənam, 141)

Zaman israfı:

İnsan oğlunun qəflət səbəbi ilə ən çox işlədiyi xətalardan biri də zaman israfıdır.

Həyat Allah təalanın bütün canlılara yalnız bir dəfə istifadə etmək üçün bəxş etdiyi və müəyyən zamanla məhdud qıldığı son dərəcə qiymətli bir nemətdir. Zamanı ən layiq əməllərə sərf etmək şərtidir. Çünki həyatda hər an edə biləcəyimiz birdən çox iş vardır. Fəqət bunların o an üçün ən əhəmiyyətli olanlarını ön planda tutmaq və digərlərini də əhəmiyyət dərəcələrinə görə sıraya qoymaq, zamandan səmərəli şəkildə istifadə edə bilmək üçün diqqət ediləcək mühüm bir düsturdur.

Məsələn; ananın övladına süd əmizdirməsi mərhəmət və şəfqətin təcəllisi olan gözəl bir davranışdır. Ancaq evdə yanğın baş verərsə süd verməyə davam etməsi böyük səhlənkarlıq və vəbaldır. O əsnada bir qab su ilə də olsa yanğını söndürməyə çalışmalıdır. Çünki bu vəzifə digəri ilə müqayisədə daha çox həyatı əhəmiyyət daşıyır. Əgər o anda səhlənkarlıq

edərsə az bir müddətdən sonra özü də, övladı da yanğında həlak olar.

Eynilə bunun kimi günümüzdə də zamanın əhəmiyyətini nəzərə alaraq digər işlərdən daha çox Allahın dininə vaxt ayırmaq bu xüsusdakı məsuliyyətimizdən irəli gəlir.

Vaxtı ən gözəl şəkildə qiymətləndirən əshabi-kiram üçün həyatın ən zövqlü anları insanlara tövhid həqiqətini çatdırdıqları zamanlar idi. Edam edilmək üzrə olan bir səhabə özünə üç dəqiqə vaxt verən bədbəxtə təşəkkür etmiş və:

“- Demək ki, sənə haqqı təbliğ edə bilmək üçün üç dəqiqəlik vaxtım var. Ümid edirəm ki, hidayətə gələrsən.” - demişdir.

Yaşadığımız günlərdə də bir çox insanlar imansızlıq və əxlaqsızlıq girdabında boğular-kən onlara xoş üzlə yaxınlaşıb İslamın gözəlliklərini, zərafət və nəzakətini əks etdirmək hər bir möminin iman və vicdan borcudur.

Son dərəcə qiymətli bir sərmayə olan zamanı boş və əbəs şeylərlə israf etmək, axirət həyatını təhlükəyə atmaqdır. Bu səbəblə qəflət pərdələrini qaldıra bilənlər üçün zaman heç bir şeylə müqayisə edilməyəcək dərəcədə qiymətli bir nemətdir. Allah təala Əsr surəsində:

“And olsun zamana ki, insan ziyan içindədir? Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa!” (əl-Əsr, 1-3) buyurmaqdadır.

*Zaman Allahın qoyduğu
qanun gərəyi durmadan axıb
gedər. Dünya həyatında hər
şeyi satın almaq və ya geri qay-
tarmaq az-çox mümkündür.
Lakin keçib gedən zamanı geri
qaytarmaq tamamilən imkan-
sızdır.*

Özlərini nəfsani arzulara təslim edənlər nəfs planında ömürlərini davam etdirmək üçün qəbir və sonrasını düşünməkdən qaçırlar. Buna görə də qovuşacaqları ölüm onlar üçün gələcək qorxusuna və dəhşətli kabusa çevrilir. Çünki hər insan xəyal etdiyi və könül verdiyi dünyada yaşamaq istər. Dünyasını abad edərək axirətini viran qoyan bir kimsə viranəyə getmək istəmi heç?

Zamana andla başlayan bu surədə iman, saleh əməl, haqqı və səbri tövsiyə ilə ehyə edilməyən zamanların israf edildiyi və bunun da ziyana səbəb olduğu bildirilməkdədir. Zamanı layiqincə dəyərləndirə bilənlərdən istisna ilə bəhs edilməsi də insanların bu xüsusda əksəriyyətlə aldandıqlarına işarə edən acı bir həqiqətdir.

Allah təala bəndələrinin zaman xüsusunda ziyandan qurtularaq ilahi lütfələrə nail ola bilmələri üçün belə tövsiyə edir:

“(Ya Peyğəmbər!) Elə ki (risaləti təbliğ etməkdən və ya dünya işlərindən) azad oldun, qalx (dua et)! (Axirət üçün çalış-vuruş!) Və ancaq Rəbbinə yalvar!” (əl-İnşirah, 7-8)

Yəni, ibadət və xeyirli işlərin biri bitdikdə tez digərinə tələsmək, zamanın ibadətsiz və xeyirdən uzaq keçməsinə fürsət verməmək lazımdır. Çünki həyat neməti bizə axirət səadətini qazanmaq üçün verilmişdir. Ölüm isə bir borc müqaviləsinin ödəmə zamanını göstərən sənədə bənzəyir. Bir tacirin aldığı borcu ödəmək üçün alıcı ilə bağladığı müqavilədə olduğu kimi dünya həyatı da bizə axirəti qazanmaq və ilahi rizaya nail olmaq üçün verilən möhlətdir. Borcunu ödəyəcəyi vədəni ciddiyyə almayan, verilmiş möhlətdən istifadə edərək hazırlıq görməyən adamın ödəmə günü sıxıntıya düşdüyü kimi, Allahın verdiyi ömür möhlətindən lazımınca istifadə etməyən insan da xüsrana uğramaqdan qurtu-

la bilməz. Çünki hər insan dünyaya göz açdığı andan etibarən məchul bir ölüm hökmünə məhkumdur. Bu hökmün gerçəkləşmə zamanı isə Əzrail (ə.s)-la qarşılaşacağı andır. Digər tərəfdən insan ömrünün mütləq nəhayəti məchul qılınmışdır ki, bu da hesab verməyə hər an hazır olmaq zərurətindən irəli gələn dəhşətli bir gerçəkdir.

Allah təala Qurani-Kərimdə qurtuluşa çatan möminlərin bir vəsfini də belə bəyan etməkdədir:

“O kəslər ki, lağlağıdan (lüzumsuz şeylərdən, qadağan olunmuş əməllərdən) üz döndərərlər” (əl-Muminun, 3)

“... faydasız bir şeylə rastlaşdıqları (lağlağı bir söhbət eşitdikləri) zaman onlardan üz çevirib vüqarla keçərlər” (əl-Furqan, 72)

Saleh bir mömin hər an öz daxili aləmindən xəbərdar olub istiğfar, həmd, şükür və riza halının hansı səviyyədə olduğunu düşünməlidir. Hər bir üzvündə mövcud olan saysız nemətləri və onların şükrünü mühasibə edərək qəflətlə tükətdiyi zamanlar üçün tövbə etməlidir. Qəflətdən qaçaraq gələcəyə dair lüzumsuz qorxulardan qurtulmalı və içində olduğu anların ehyası ilə məşğul olmalıdır. Başqa bir ifadə ilə “İbnul-vəqt”, yəni ömrünün və xüsusilə içində yaşadığı vaxtın qiymətini bilən, onunla ən gözəl şəkildə axirət tədərükü görənlərin kamil bir mömin olmasıdır. Zira zamanın boşla xərclənməsi ən böyük peşmançılıq səbəb-

*Həyat axar su kimi axıb
getməkdədir. Məhdud olan fani
ömrümüzün günləri qabı dolduran
damlalara bənzəyir. Son nəfəsimizi
verərkən acı dramımızı seyr etməmək
üçün hər gün həyatımızın bitiş
nöqtəsinə doğru irəlilədiyimizi,
dünyadan bir gün daha uzaqlaşaraq
qəbrə yaxınlaşdığımızı unutma-
malıyıq. Əcəl anı məchul olduğu üçün
hər an Əzrail (ə.s) ilə
qarşılaşacağımızı yaddan
çıxarmamalıyıq.*

lərindəndir. Allah Rəsulu (s.ə.s):

“Cənnət xalqı yalnız dünyada ikən Allahu zikr etmədən keçirdikləri anların həsrət və peşmançılığını çəkəcəklər.” (Heysəmi, X, 73-74) buyuraraq zamanın əbədi həyat sərmayəsi olacaq əməllərlə dəyərləndirilməsinin vacibliyini xatırlatmışdır. Çünki nemətlər əldən getdikdən sonra çəkilən peşmanlıq heç bir fayda verməz. O halda, fürsət varkən həyatımızı saleh əməllərlə dəyərləndirmək məcburiyyətindəyik. Hər bir üzvün şükrünü layiqincə əda etməyə çalışmalıyıq. Məsələn; dil nemətini qəlblərimizə şəfa olan zikrullah ilə ehyə etməyə çalışmalıyıq. Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) möhtərəm xanımı Hafsa anamıza bu tövsiyəni etmişdir:

“Ey Hafsa, çox danışmaqdan çəkin! Allahın zikri xaric, çox danışmaq qəlbi öldürür. Fəqət Allahu çox zikr et! Çünki bu, qəlbi dirildir.” (Əli əl-Müttəqi, I, 439/1896)

Allah təala iki xüsusa diqqət etməmiz üçün belə buyurur:

“Birinizin ölümü çatıb: “Ey Rəbbim! Mənə bir az möhlət versəydin, sədəqə verib salehlərdən olardım! - deməmişdən əvvəl sizə verdiyim ruzidən (Allah yolunda) xərcləyin.” (əl-Münafiqun, 10)

Ömrünü puç edənlərin fəryadlarını və üzrlərinin geri çevrilişini canlandıran bu ayə də çox ibrətlidir:

Onlar orada fəryad edib deyəcəklər: *“Ey Rəbbimiz! Bizi buradan çıxart ki, saleh əməllər edək. O əməlləri yox ki (dünyada) edirik!”* (Onlara belə deyəcəyik:) *“Məgər orada sizə öyüd-nəsihət qəbul edəcək kimsənin öyüd-nəsihət qəbul edə biləcəyi (düşünəcək kimsənin düşünəcəyi) qədər ömür vermədikmi?! Hələ sizə (siz kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan peyğəmbər də gəlmişdi. Dadın (cəhənnəm əzabını)! Zalımların imdadına çatan olmaz!” (Fətir, 37)*

Həyatdakı bütün nemətlər xüsusunda olduğu kimi zaman israfının da əsas səbəbi ölümü layiqincə dərk edə bilməmək və ya bu həqiqəti özümüzə uzaq görmək qəflətidir. Halbiki hədisi-şərifdə:

“Bütün ləzzətləri kökündən yox edən ölümü çox xatırlayın!” -buyurulur. (Tirmizi, Qiyamət, 26) Bu tənbehlərə baxmayaraq davam edən səhlənkarlıqların bir gün acı əzabla nəticələncəyi danılmaz həqiqətdir.

Kainatdakı və öz üzərindəki ilahi təcəlliləri qəlb gözü ilə seyr edən bir insan dünya həyatını necə yaşayacağı xüsusunda özünü düşünməyə məcbur hiss edir. İnsanı həyatda məşğul edəcək ən böyük gerçək “ölüm” hadisəsidir. O möhtəşəm vidalaşma anı necə də böyük ibrət tablosudur. Ölümü dərk edən kəs fani ləzzətlərə, axirət yolçusu olduğunu dərk edən də dünya sarayındakı oyuncaqlara aldanmaz və vaxtını onlarla hədəf etməz. Ayədə belə buyrulur:

“Biz göyləri, yeri və onların arasında olanları oyun-oyuncaq (əyləncə) yaratmadıq! Biz onları yalnız haqq olaraq yaratdıq, lakin onların (Məkkə müşriklərinin) əksəriyyəti (bunu) bilməz!” (əd-Duxan, 38-39)

Bir adam dünyadakı bütün fani nemətlərə sahib olsa və səadət içində min il yaşasa nə fayda?! Son olaraq gedəcəyi yer, üstünə basdığımız qara torpağın altı deyilmi?! Hər bir varlığın tərəvətinin zaman dəyirmanında durmadan üyüldüyünü insan dərk etmirmi? Axirətdən xəbərsiz yaşayan bir dünyada nəfsani həyatı bəsləyən iltifatları daimi, dünya oyuncaqlarını da həqiqi zənn etmək əbədi gələcək adına nə qorxunc aldanışdır!.. İmam Şafii həzrətlərinin dediyi kimi:

“Karvanların səfər əsnasında ev inşa etməsi nə qədər doğrudur?”

Qəflətlə yaşanan bir həyat uşaqlıqda oyun, gənclikdə şəhvet, ahıl yaşda qəflət, ixtiyarlıqda da əldən çıxanlara həsrət və peşmanlıqdan ibarətdir. Halbuki ölüm hər an insanı pusquda gözləməkdədir. Axirət düşüncəsindən məhrum vəziyyətdə dünya firavanlığına çalışan və bunun üçün dünyaya aldanaraq son günə qədər fani ləzzətlərlə yorulanların halı necə də böyük bir israfdır.! Heç ölməyəcəkmis kimi zamanlarını hədəf edənlər bir gün puç etdikləri zamanlar üçün çox böyük peşmançılıq çəkəcəklər...

Özlərini nəfsani arzulara təslim edənlər nəfs planında ömürlərini davam etdirmək üçün qəbir və sonrasını düşünməkdən qaçırlar. Buna görə də qovuşacaqları ölüm onlar üçün gələcək qorxusuna və dəhşətli kabusla çevrilir. Çünki hər insan xəyal etdiyi və könül verdiyi dünyada yaşamaq istər. Dünyasını abad edərək axirətini viran qoyan bir kimsə viranəyə getmək istərmə heç? Bunun əksinə, axirəti abad edən bir mömin də ölümü kabus kimi görüb dəhşət və iztirab içində qıvrınarmı?

Həzrət Mövlana dünya əsarətindən qurtulub əbədi səadətə qovuşmağın yolunu belə göstərir:

“Var-dövlətə çox bağlanma ki, vaxtı gəldikdə rahat tərək edə biləsən! Həm asanlıqla verib gədasən, həm də savab qazanasan! Sən, səni möhkəm tutana bağlan! Çünki Əvvəl də Odur, Axir də Odur.”

“İnsanların çoxu bədənlərinin ölümündən qorxar. Halbuki əsl qorxulacaq xüsus qəlblərin ölümüdür.”

Hər canlı üçün qoyulmuş bir sonluq vardır ki, bundan qaçmaq da imkansızdır, dünyaya həyatını uzatmaq da. Zaman Allahın qoyduğu qanun gərəyi durmadan axıb gedər. Dünya həyatında hər şeyi satın almaq və ya geri qaytarmaq az-çox mümkündür. Lakin keçib gedən zamanı geri qaytarmaq tamamilən imkansızdır. Kiçik bir qızıl parçasının

Kainatdakı və öz üzərindəki ilahi təcəlliləri qəlb gözü ilə seyr edən bir insan dünya həyatını necə yaşayacağı xüsusunda özünü düşünməyə məcbur hiss edər. İnsanı həyatda məşğul edəcək ən böyük gerçək “ölüm” hadisəsidir. O möhtəşəm vidalaşma anı necə də böyük ibrət tablosudur. Ölümü dərk edən kəs fani ləzzətlərə, axirət yolçusu olduğunu dərk edən də dünya sarayındakı oyuncaqlara aldanmaz və vaxtını onlarla hədəf etməz.

çölə atılmasına heç kəs razı deyil, lakin zamanın keçib-getməsi heç kimi kədərləndirmir.

Fəridəddin Əttar tövsiyələrində belə buyurur:

“Dörd şey vardır ki, əldən çıxdıqdan sonra geri qaytarmaq imkansızdır: Qəflətən ağızdan çıxan söz, yaydan çıxan ox, baş vermiş qəza və boşə xərclənən zaman.”

Mömin olan kəs heç bir zaman və məkanda Allahı unutmamalı və saleh ömür sürməyə cəhd etməlidir. **Allah təala belə buyurur:**

“Allahı unutduqları üçün Allahın da onları özlərinə unutturduğu kimsələrə bənzəməyin! Onlar (Allahın itaətindən çıxmış) fasiqlərdir!” (əl-Həşr, 19)

Zamanın qiymətini bilib onu qəlbi oyanıqlıq içində dəyərləndirmənin məcburiyyətini bildiren hədisi-şəriflərdə belə buyurulur:

“Beş şey gəlmədən əvvəl beş şeyi qənimət bil: Qocalıq gəlmədən əvvəl gəncliyini, xəstələnmədən əvvəl sağlığını, kasıblıqdan əvvəl zənginliyi, məşğul zamanlarından əvvəl boş vaxtlarını və ölümündən əvvəl həyatını!” (Hakim, əl-Müstədrək, IV, 341; Buxari, Rıqaq, 3; Tirmizi, Zühd, 25)

“İki nemət vardır ki, insanların çoxu bu nemətlərdən istifadə etməkdə aldanırlar: Səhhət və boş vaxt.” (Buxari, Rıqaq, 1)

İmam Qəzali həzrətləri vaxt israfı ilə bağlı belə bir tövsiyə edir:

“Oğul, fərz et ki, bu gün öldün. Həyatında qəflətlə keçirdiyin anlara nə qədər peşman

Saleh bir mömin hər an öz daxili aləmindən xəbərdar olub istiğfar, həmd, şükür və riza halının hansı səviyyədə olduğunu düşünməlidir.

Hər bir üzvündə mövcud olan saysız nemətləri və onların şükrünü mühasibə edərək qəflətlə tükətdiyi zamanlar üçün tövbə etməlidir. Qəflətdən qaçaraq lüzumsuz gələcək qorxularından qurtulmalı və içində olduğu anların ehyası ilə məşğul olmalıdır.

olacaqsan. Ah, kaş ki... deyəcəksən. Lakin olan olmuşdur.”

Cüneyd Bağdadi həzrətləri də belə buyurur:

“Dünyanın bir günü axirətin min ilindən daha xeyirlidir. Çünki qazanc yeri bu dünyadır. Axirətdə nə qazanc var, nə də itki.”

Həyat axar su kimi axıb getməkdədir. Məhdud olan fani ömrümüzün günləri qabı dolduran damlalara bənzəyir. Son nəfəsimizi verərkən acı dramımızı seyr etməmək üçün hər gün həyatımızın bitiş nöqtəsinə doğru irəlilədiyimizi, dünyadan bir gün daha uzaqlaşaraq qəbrə yaxınlaşdığımızı unutmamalıyıq. Əcəl anı məchul olduğu üçün hər an Əzrail (ə.s) ilə qarşılaşacağımızı yaddan çıxarmamalıyıq. Şair Necip Fazıl nə gözəl söyləyir:

***O dəmdə ki pərdələr qalxar, pərdələr enər;
Əzrailə “xoş gəldin” deyə bilməkdə hünər!..***

Allah təala bizə Qurani-Kərimdə buyurduğu kimi yəqin (ölüm) gələne qədər qulluq etməyi, israftan uzaq bir ömür sürməyi və müsəlman olaraq can verə bilməyi nəşib etsin!

Amin!.. ■

Mənəvi doğum

*Yadımdamı, doğulduğun zamanlar?
Sən ağlar ikən gülərdi sənə aləm.
Elə bir ömür yaşa ki, olsun ölümün
Sənə bayram, aləmə matəm.*

Hər kəs ölməmək üçün dirilik suyunu Qaf dağının arxasında axtararkən, könül sultanları ölümsüzlük iksirini ölümün özündə tapmışlar və mənən ölərək yenidən doğulmuşlar. Bu dirilişə təsəvvüf terminalogiyasında “vəladəti-mənəvi” və ya “Vəladəti-saniyə” deyilir. “Mənəvi doğum” və ya “ikinci doğum”.

Hər bir canlı doğulur, yaşayır və ölür. İnsan doğum ilə ölüm arasında etdiklərindən və etmədiklərindən məsul olduğu üçün digər canlılardan fərqlənir. Zira digər canlıların əcəli onların sonu olduğu halda insanın əcəli cənnət və ya cəhənnəmdə sürəcək əbədi bir həyatın başlanğıcıdır. Bu mənada ölüm açılması və keçilməsi lazım olan bir qapı, yaxud pərdədir.

Hər mömin cənnətə girmək istər, amma ölməyi arzulamaz. Mövlana kimi ölümü arzulayanlar çox azdır. Əcəbə nə üçün? Bu sualın ən dolğun cavabı onların ölmədən əvvəl ölmək sirrinə vəqif olmalarında və öldükdən sonra qovuşacaqları Mövlaya vəsil olmağın həzzini dadmalarında gizlidir. Abdulqadir Ceylani, Məhəmməd Bəhaəddin Nəqşibənd, İmam Qəzali, Əziz Mahmud Hüdai, İmam Rəbbani, Mövlana Xalid Bağdadi və onların müasir davamçıları bu yolun qəndilləri və canlı nümunələridir.

Hər kəs ölməmək üçün dirilik suyunu Qaf dağının arxasında axtararkən, könül sultanları ölümsüzlük iksirini ölümün özündə tapmışlar və mənən ölərək yenidən doğulmuşlar. Bu dirilişə təsəvvüf terminalogiyasında “vəladəti-mənəvi” və ya “Vəladəti-saniyə” deyilir. “Mənəvi doğum” və ya “ikinci doğum”.

İstər mənəvi, istərsə də ikinci doğum deyilsin, ortada bir doğum hadisəsi vardır. Bir adamın doğulması üçün, var olmaması

Hər doğum kimi mənəvi doğum da məşəqqətli və sancılı olur. Bu doğumun sancısı ayrıdır. Almaq deyil, vermək gərək. Küsmək deyil, sevmək gərək. Qırmaq deyil, qurmaq gərək. Gecələr yuxudan qalxıb Rəhmanın hüzuruna durmaq var bu doğuşda. Nəfsi yerə vurmaq, qəlbi Allaha yönəltmək var.

və ya məhşərdəki kimi ölmüş olması lazımdır. Elə isə könül sultanları bu yenidən və ya ikinci doğumu necə gerçəkləşdirmişlər?

Əshabi-kiramın hz. Peyğəmbərə Allah yolunda olmaq adına etdiyi beyət kimi, hz. Peyğəmbərin gözəl əxlaqını həyatında tətbiq edən onun mənəvi mirasçılarından birinin yanında, yaxınında və yolunda gedərək tövsiyələrini yerinə yetirmək surətiylə gerçəkləşdirmişdirlər. Başqa bir ifadə ilə həyatın hər anında Allah rızası və ehsan məqamında olacağına dair ona söz vermişlər. Buna beyət deyilir. Bunun nəticəsində mömin olan kəs ilk öncə keçmişin mühasibatını edərək qullara qarşı etdiyi xətalardan dolayı halallıq istər. Günahlarından ötrü Allahdan bağışlanma dilər. Allah Təvvabdır və səmimi edilən tövbələri qəbul edər. Bunun nəticəsində mömin sanki yeni doğulmuş bir körpə kimi olur.

İnsanın iman, əxlaq və ixlasına güvəndiyi bir şəxsin hüzuruna çıxıb, mən də sən kimi gözəl əxlaq sahibi olmaq istəyirəm. Çünki hz. Peyğəmbər gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərilmiş və əxlaqın ən gözəl nümunəsi olmuşdur. Sən də onun yolunda gedirsən. Allah Rəsulu əshabını tərbiyələndirdiyi və göydəki ulduzlara bənzətdiyi kimi sən də məni tərbiyələndir və ucalt ki, axirətdə bu qədər nemət və rən Rəbbimin hüzurunda “Kaş ki, torpaq olaydım” (ən-Nəbə, 40) və ya “...Rəbbinin hüzurunda (günahlarından utanaraq) başlarını aşağı dikib: “Ey Rəbbimiz! (Dünyada yalan hesab etdiyimiz qiyaməti və onun əzabını) gördük, (peyğəmbərlərin doğru dediklərini, haqq olduqlarını Səndən) eşitdik. İndi bizi (dünyaya) qaytar ki, yaxşı iş görək. Biz (Sənin vəhdaniyyətinə) tam yəqinliklə inandıq!..” (Səcdə, 12) deyənlər kimi olmayaq deməkdir yenidən doğulmaq.

Çünki beləliklə həyata yeni və təmiz səhifə açılır. Bu, hər nəfəsdə doğumu və ölümü yaşayan insanın qalan ömrünü daha şüurlu

yaşayacağına dair özünə, bir Allah dostuna və Allaha söz verməsidir. “Sənə beyət edənlər, şübhəsiz ki, Allaha beyət etmiş olurlar.” (əl-Fəth, 10) ayəsi buna dəlildir. Verilən bu sözlə insan Allahdan başqa hər şeyə qarşı bağlılıqdan qurtulur, azad olur. Dünya və dünyadakıların qulluğundan qurtulur. Bu davranış əslində arınmaq, özünü tanımaq və varlıq hikmətini qavramaqdır.

Bəşəri mənada ki doğum ilə dünya dediyimiz mülk aləminə gəldiyimiz kimi, mənəvi doğumla mələkut aləminə daxil olururuq.

Hər doğum kimi mənəvi doğum da məşəqqətli və sancılı olur. Bu doğumun sancısı ayrıdır. Almaq deyil, vermək gərək. Küsmək deyil, sevmək gərək. Qırmaq deyil, qurmaq gərək. Gecələr yuxudan qalxıb Rəhmanın hüzuruna durmaq var bu doğuşda. Nəfsi yerə vurmaq, qəlbi Allaha yönəltmək var.

Zahiri və batini ilə mələkləşən könül adamlarından yaşlarını soruşduqda mülk aləminə gəldikləri bəşəri doğuma görə deyil, mənəvi doğuma görə cavab verirlər. Bu yaşın ayrı bir sayğı və hörməti vardır.

Bəs sizin yaşınız neçədir? ■

PEYĞƏMBƏRİMİZİN QARDAŞLARI

Peyğəmbərə qardaş ola bilmək sonsuz xoşbəxtlikdir. Bu cür görkəmli səxsə qardaş olmaq üçün bir çox şeydən fədakarlıq etmək lazımdır. Həqiqətən onun qardaşı olsaydıq necə rəftar edərdik? Onunla necə dost olardıq? Hər halda onun üzülməsinə heç birimiz razı olmazdıq. Bu gün qardaş və bacılarımızın narahatçılığına dözə bilmədiyimiz kimi.

Məqalənin adına baxdıqda ilk növbədə ağla “Peyğəmbərin qardaşı olmayıb axı?” sualı gəlir. Bu təbiidir, çünki həqiqətən də Peyğəmbərimiz Məhəmməd (s.ə.s)-in qardaşı olmayıb. Ancaq bir rəvayətdə o, tamamən bunun əksini ifadə edən məlumat verir. Rəvayət belədir: Günlərin birində Rəsulullah (s.ə.s) əshabı ilə bərabər oturmuşdu. O əsnada belə dedi: “Ah! Kaş mənə tərəf (hovuzuma) gələn qardaşlarımı görsəm və onları içində şərbət olan pialələrlə qarşılasaydım. Cənnətə girmədən öncə onlara (Kövsər) hovuzumdan bol-bol içir-səydim.”

Bu ifadələrini duyan, canlarını, mallarını və hər şeylərini heç çəkinmədən yolunda fəda etməyə hazır olan, “Anam-atam sənə fəda olsun ya Rəsulallah!”- deyən səhabələr bir anda çaşıb qaldılar və Peyğəmbərə belə sual verdilər:

“Ey Allahın Rəsulu! Biz sənin qardaşların deyilikmi?” Fəxri kainat onlara belə cavab verdi:

“Siz mənim əshabımsınız. Mənim qardaşlarım isə məni görmədən mənə iman gətirənlərdir. Mən Rəbbimdən sizinlə və məni görmədən iman edənlərlə gözlərimi aydınlatmasını istədim. (Ramuzul-Əhadis səh-361, 4460-cı hədis)

Yeri gəlmişkən ifadə etmək istəyirəm ki, buradakı qardaş kəlməsi ümumi mənə üçün işlənmişdir. Belə ki, qardaş ifadəsi həm kişiye həm də qadınlara şamildir və buradakı qardaşlıq mənəvi qardaşlıqdır.

Fərqli təriqləri olan bu hədis, Peyğəmbərin vəfatından sonra ona inanənlər üçün böyük müjdədir. Əlbəttə, o dövrdən uzaqlaşmaq hədisin önəmini daha da artırır. Bəli, bu hədis bizdən əvvəl yaşamış müsəlman qardaşlarla əlaqəli olduğu kimi bizlərlə də əlaqəlidir. Gəlin bu hədisi Peyğəmbərin qardaşı kimi düşünək. Peyğəmbərə qardaş ola bilmək sonsuz xoşbəxtlikdir. Bu cür görkəmli səxsə qardaş olmaq üçün bir çox şeydən fədakarlıq etmək lazımdır. Həqiqətən onun qardaşı olsaydıq necə rəftar edərdik?. Onunla necə dost olardıq? Hər halda onun üzülməsinə heç birimiz razı olmazdıq. Bu gün qardaş və bacılarımızın narahatçılığına dözə bilmədiyimiz kimi.

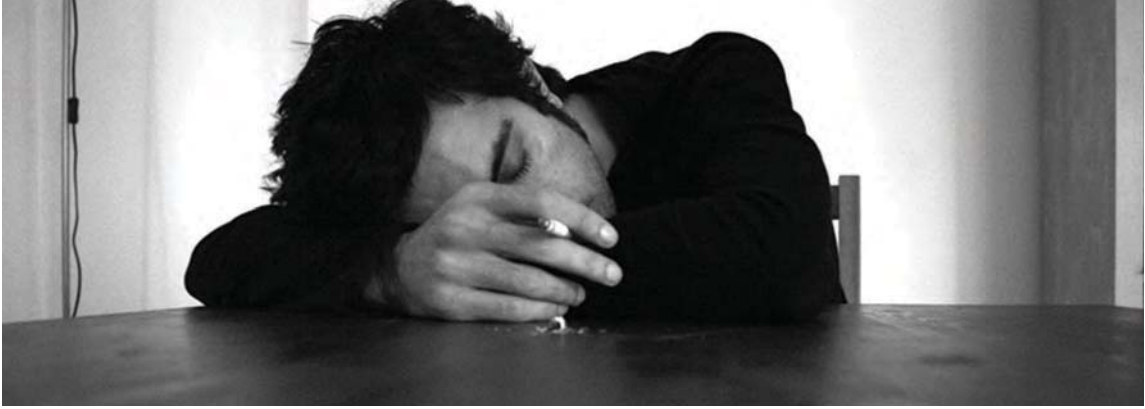
Peyğəmbərə qardaş olmaq onu tanımaqla, onun yolundan getməklə, onun sünnəsini yaşamaqla mümkündür. Həzrət Peyğəmbərin *“qardaşlarım”*-deyə xitab etdiyi bəxtiyarlardan olmaq üçün, onu görmədən ona və onun gətirdiklərinə inanmaq son dərəcə əhəmiyyətlidir. *“Peyğəmbərimi nə qədər tanıyıram?”*-deyə özümüzdən soruşaq. Təəssüflə ifadə edək ki, cavablar bir o qədər də qənaətbəxş deyil. Bizə *“qardaşlarım”*-deyə Peyğəmbəri bu qədər tanımaq, hətta iyirmi dörd saat ərzində çox az xatırlamaq onu incitməzmi?

“Məni ailəsindən, ata-anasından və bütün insanlardan çox sevməyən kəs gerçək iman sahibi olmaz” (Buxari, İman 8; Müslim, İman 70) deyən Peyğəmbərimizi nə qədər sevdiyimizi düşünək, özümüzü sorguya çəkək.

Haqqında söhbət gedən hədis eyni zamanda bütün müsəlmanların da bir-biri ilə qardaş olduğunu ifadə edir. Əgər Peyğəmbər hamımıza qardaş deyirsə, deməli biz hamımız bir-birimizə qardaşıq. Ona görə də bütün müsəlmanlar bir-birinə qardaş kimi davranmalı, hörmət və sevgi ilə yanaşmalıdırlar. Əminliklə söyləmək olar ki, müsəlmanların bir-birinə qarşı səmimi davranması Onu çox razı salacaq və sevindirəcəkdir. Gəlin, xırda fikir ayrılıqlarını kənara qoyaraq qardaş olaq. Çünki Allah da Quranında belə buyurur: *“Həqiqətən, möminlər (dində) qardaşdırlar”* (Hucurat surəsi 10). Heç qardaş da qardaşdan üz çevirməmi?. Əlbəttə ki, yox. Peyğəmbər də hər zaman bizim mehriban yaşamağımızı və bir-birimizə kəm gözlə baxmamağımızı tövsiyə edərək belə buyurur: *“Bir-birinizi qısqanmayın, bir-birinizə kin bəsləməyin, bir-birinizə çirkin sözlər söyləməyin, bir-birinizə arxanızı çevirməyin, bir-birinizin arxasınca danışmayın (qeybət etməyin). Ey Allahın bəndələri, qardaş olun! (Müslim Birr,30-32) Ey qardaşlar! Peyğəmbərin bu səsinə səs verək və “Müsəlmanlar bir binanın kərpicləri kimi bir-birinə bağlıdırlar” (Nəsai, Zəkat 66) hədisinin haqqını verməyə çalışaq. Əgər bir-birimizlə və Peyğəmbərimizlə qardaş olarsaq heç şübhəsiz axirətdəki yerimiz cənnət, dünyadakı mükafatımız da firavan və xoşbəxt həyat olacaqdır.*

Allah bizə, onun sadıq bəndələrindən olmağı və sevimli Peyğəmbərinə də ümmət olmağı nəsib etsin! Amin! ■

Gəncliyin düşdüyü bataqlıqlar

Hara baxsaq, uşaqların bir-birinə telefon vasitəsi ilə nə isə ötürdüyünün şahidi oluruq. Bu da öz növ-basında hələ yeni inkişaf edən zehnlərin hər cür zərərli şəkil, video, musiqi və s. ilə zəhərlənməsinə və əxlaqi dəyərlərin aşılmasına gətirib çıxarır.

Gözümüzün nuru və gələcəyimiz olan gənclərimiz bəzilərinin ucbatından bataqlıqlarda məhv olub gedir. Kimdir bu bəziləri? Nəyin bahasına olursa-olsun qazanc əldə etmək istəyənlər. Görəsən o kəslər qazanc əldə edərkən kimlərin gələcəyini məhv etdiyinə fərqindəirlərmi?

Bəs nədir bu bataqlıqlar?

Əvvəla hər məhəllədə, hər tində özünə yer edən İnternet klublar. Bu yerlədə azyaşlı uşaqlar və gənclər bütün günü ya oyun oynayır ya da internetdən istifadə edirlər. Orada oyun oynarkən hirsənib elə nalayiq söyüşlər söyülür ki, adam eşidəndə girməyə yer axtarır. Belə bir mühitdə yetişən uşağın, yeniyyətmənin gələcəyini siz düşünün. Bəzi klubların sahibiyə bu barədə söhbət edəndə **“mən neyləyim eey?”** O uşaqlar gəlməsə kim gələcək, bəs mən nə qazanım?

Söyməsinlər də. Onun tərbiyəsinə mən deyil, valideyni düşündürməlidir” deyərək öz boynundan atır. Əslində onun dediklərində də haqq var. Sözü gedən gənclərin əsas tərbiyəsi valideyn və müəllimlərdən asılıdır. Demirik ki, internet klublar bağlansın. Xarici ölkələrdə, məsələn Türkiyədə internet klublara az yaşlıların gətməsinin qarşısını almaq üçün həmin yerləri tamamilən bağlamadılar. Yaş həddi qoyaraq həmin yaş həddinə çatmamış uşaqların içəri girməsinə qadağa qoyuldu.

Gənclərin içinə düşdüğü bataqlıqlardan biri də son zamanların ən böyük bəlası, nəinki kiçiklərin, hətta böyüklərin də xəstəliyinə çevrilən cib telefonlarıdır. Hər bir valideyn istəyir ki, öz övladı başqalarının yanında varlı, imkanlı görünsün və ya gözütöx olsun. Ona görə də bəzi valideynlər öz uşaqlarına hələ kiçik yaşlarından ən son model,

hətta bir çox özəlliyyə sahib mobil telefonlar alırlar. Amma çox təəssüf hissi ilə deyək ki, bu cihazın özü ilə gətirdiyi fəsadları düşünmürlər. Hara baxsaq, uşaqların bir-birinə telefon vasitəsi ilə nə isə ötürdüyünün şahidi oluruq. Bu da öz növbəsində hələ yeni inkişaf edən zehnlərin hər cür zərərli şəkil, video, musiqi və s. ilə zəhərlənməsinə və əxlaqi dəyərlərin aşılmasına gətirib çıxarır. Görəsən buna nə çarə tapmaq olar?

Televizorun gətirdiyi zərərləri isə nə qədər yazsaq bitirə bilmərik. Yenə də bir neçəsinə təməs edək. Hal-hazırda demək olar ki, hər evdə televizor var. Hətta yeməyə çörək tapmayanların belə evində televizor var. Televizor evə girən dəvətsiz qonaq kimidir. Bu qonaq özü ilə bir çox zəhərli məlumat gətirərək evdə olan kiçikləri və böyükləri durmadan zəhərləyir. Nədir bu zəhərlər? Son zamanlar hamının vazkeçilməz hobbisinə çevrilən seriallar. Bütün əxlaqi dəyərlərin qatili olan xarici filmlər. Saya bilmədiyim bir çox proqramlar və nəhayət özünü, keçmişini, tarixini və ən əsası əxlaqi dəyərlərini itirən bəzi kamera həvəskarları olan insanların görüntüsü, davranışları və fikirləri. Yuxarıda qeyd etdiyim hər şey bəlkə də bizi keçmişimizdən uzaqlaşdırmaq üçün məxsusi olaraq planlaşdırılmış və hazırlanmış tələlərdir. Çox yazmaq istəmirəm Allahdan qeyrisinin qəzəbinə düşər olaram. Bir də internet klub, son model telefonlar, televizorlar və bu kimi zərərli vasitələr azmış kimi oxuyan insanları da zəhərləmək üçün nəşr olunan əxlaqi normaları alt üst edən qəzet və jurnallar var. Bəs bunlara nə deyək?

Bir sözlə yaşadığımız dövrdə saydığım və saya bilmədiyim zəhərli və zərərli şeylərdən uzaq bir uşaq yetişdirmək qədər çətin iş yoxdur. Belə bir dövrdə hər kəs çaş-baş qalıb desək yanılmarıq. ■

ŞƏRQIN MƏNƏVİ-RUHANI DƏYƏRLƏRİ VƏ QƏRB

Öz köhlən atını dördnala çapan zaman müsəlman Şərqlərinin mənəvi-ruhani dəyərlərini tarixin yaddaşına əbədi həkk etmişdir. Lakin keçmişin solmayan bu dəyərləri bir sıra Qərb alimlərinin gözündə, sözündə sanki heçə dönmüş, unudulmuş mövzuya çevrilmişdir. Onlar müsəlman Şərqlərinin zənginlik və möhtəşəmliyini, onun Qərb sivilizasiyasına göstərdiyi nüfuz və təsirini sanki özlərinə ar bilirlər. Şərq, daha doğrusu müsəlman Yaxın Şərq sivilizasiyasının indiki zamanımızda az qala inkişafdan, dinamizmdən məhrum olduğunu, iflic vəziyyətə düşdüyünü bəyan edirlər. "**Şərq və Qərb**" ilk baxışdan dünyanın ayrı-ayrı coğrafi-ərazi cəhətləri kimi diqqəti cəlb edir. Lakin onun bu cür dərk olunması tamamilə yanlışdır. Dünya xəritəsində Mərkəzdən tutmuş Türkiyə daxil olmaqla Afrika və Asiya'nın ərazilərinin də Şərqlə aid olduğunu görürük. Qərb isə İngiltərədən tutmuş Yunanıstan daxil olmaqla Avropa ərazilərini

əhatə edir. Bu məsələ barədə professor Qorxmaz Quliyev xəritənin məntiqindən çıxış edərək fikrini çox sadə və elmi şəkildə şərh etmişdir. Şərq-Qərb anlayışının coğrafi nöqtəyi-nəzərdən aldadıcı şəkildə qəbul edilməsi əslində böyük yanlışlıqdır. Mənəvi-ruhani, mədəni dünyamızda Şərq anlayışının İslam, Qərb anlayışının isə xristian sivilizasiyalarını ifadə etdiyini söyləmək daha düzgün və məqsədyönlü olardı. Bu da təkzibedilməz həqiqətdir ki, müsəlman Şərqlərinin sivilizasiyası müqəddəs kitabımız Quran, Orta əsrlər Qərb ölkələrinin mənəvi dəyərləri isə Bibliya üzərində qurulmuşdur.

Şərq anlayışı əvəzinə Müsəlman sivilizasiyası desək daha doğru olardı. Əsas etibarilə türklərin, ərəblərin və farsların mədəniyyətlərini özündə cəmlənən Yaxın Şərq müsəlman sivilizasiyası ilə italyanların, ispanların, ingilislərin, fransızların, almanların və digər xalqların mədəniyyətlərinin

təmsilçisi olan Qərb sivilizasiyasını biribirindən ayıran ünsür, onların dini-ruhani baxışlarıdır. Qərbi Avropa ideoloqları ikincini birincidən daha üstün tuturlar. Lakin ikincinin birincidən çox-çox ideyaları, mövzuları əxz etdiyini təsdiq edən mütərəqqi fikirli Qərb alimləri də vardır. Onlar əsərlərində Şərqi, daha doğrusu Yaxın Şərqi ədəbi, mənəvi-ruhani sərvətlərinin zənginliyinə heyrət və heyranlıqlarını ifadə etmişlər. Belə alimlərdən biri şərqsünas E.C.V. Gibbdir. Onun Londonda nəşr etdirdiyi 6 cildlik „Osmanlı poeziyasının tarixi“ adlı araşdırması müəyyən məziyyətləri ilə diqqəti cəlb edir.

"Və beləliklə biz Orta əsrlər Qərb poeziyasının həmin Orta əsrlər Şərqinin eyni ideallarından ilhamlandığını aşkar edirik" deyən ingilis alimi E.C.V Gibb gerçəklikdən çıxış edərək **"bu baxımdan Qərbin Şərqə borclu olduğu"** həqiqətini dilə gətirmişdir. Onun araşdırmasının aşağıdakı açıqlaması da diqqət çəkir: "...bu məsələləri Orta əsr-

lər Avropası hər hansı mənbə, məxəzdən götürsə belə, o, Şərqlə bir oxşarlıq ümumilik yaratmışdır. O, (Qərbi Avropa-Ş.X), bunları özünün romalı müəllimləridən öyrənməmişdir".

Kitabında Şərq və Qərb mədəniyyətlərində paralelləri öyrənməyi əsas məqsədə çevirən müəllif araşdırmasında Osmanlı poeziyasının təşəkkül və təkamülünü diqqətlə izləmişdir. O, Yaxın Şərqi ədəbi, mənəvi-ruhani dünyasında öz orijinal üslubu və yeri ilə seçilən Türk mədəniyyətinin Qərbi Avropa sivilizasiyasına təsir gücünü araşdırmış, maraqlı tezislər irəli sürmüşdür. Qərb dünyasının zahiri parıltısı altında mənəvi dəyərlərinin az qala yoxa çıxdığını görənlər isə günəşli səhralarda bir damcı suya möhtac adamlara bənzəyirlər. Onlar Yaxın Şərqi sivilizasiyasının saysız-hesabsız milli mənəvi dəyərlərini öyrənmək və tədqiq etmək üçün hələ Şərqi qapısını çox döyəcəklər. ■

Mənəvi-ruhani, mədəni dünyamızda Şərq anlayışının İslam, Qərb anlayışının isə xristian sivilizasiyalarını ifadə etdiyini söyləmək daha düzgün və məqsədyönlü olardı. Bu da təkzibedilməz həqiqətdir ki, müsəlman Şərqinin sivilizasiyası müqəddəs kitabımız Quran, Orta əsrlər Qərb ölkələrinin mənəvi dəyərləri isə Bibliya üzərində qurulmuşdur.

SƏMİMİYYƏT

Səmimiyyət, bir başqa adıyla iklas Qurani Kərimin formalaşdırmaq istədiyi şəxsiyyət məfhumunun sıralama baxımından bəlkə də ilk prinsipidir. Çünki səmimiyyət olmadan bu şəxsiyyətin formalaşmasından bəhs etmək əbəsdir. Çox təəssüflər olsun ki bu gün biz müsəlmanlar nədənsə şəxsiyyətimizin ölçüsü olan bu qədər önəmli bir prinsipi görməməyə çalışırıq və yaxud da görmək istəmirik. Halbuki şəxsiyyətimizlə əlaqəli olan bir çox çatışmazlıqların arxasında məhz bu görməməyə çalışmaq və ya görmək istəməmək məsələsi durmaqdadır.

Nədir səmimiyyət? Səmimiyyət bir çox şəkildə tərif edilmişdir. Bir tərifə görə "səmimiyyət başqasının gözlərinin içinə baxaraq danışmaqdır". Başqa bir tərifə görə isə səmimiyyət "doğru olmaqdır". Ən əsası isə Mövlananın dedi ki "ya olduğun kimi görünmək, ya da göründüyün kimi olmaqdır".

Rəsulullah (s.ə.s): "Din, bütünlüklə səmimiyyətdən

ibarətdir" buyurmuşdur. Ondan "kimə qarşı səmimiyyət və sədaqət göstəriləcək" deyə soruşulduqda: "Allaha, Kitabına, Rəsuluna, möminlərin başındakı imamlarına və bütün möminlərə" (Buxari, Müslim) cavabını vermişdir.

Səmimiyyət məfhumu çoxşaxəli məfhumdur. Qurani-Kərimdə insan şəxsiyyəti ilə bağlı məsələləri bir bütün olaraq ələ aldığımızda bu məfhumun mövzu ilə əlaqəli bütün məsələləri əhatə etdiyini görürük. İstər əxlaqi prinsiplər, istər davranış qaydaları (müamilələr), istərsə də ibadətlər bu qavramın çetiri altındadırlar. Başqa cür desək mənəvi yönü təşkil edən əxlaqi prinsiplərlə maddi yönü təşkil edən müamilə və ibadətlərin ahəng içərisində olub- olmamasını ölçə biləcəyimiz yeganə ölçü vahidi səmimiyyətdir. Əgər bir insan maddi yönü meydana gətirən müamilələr və ibadətlərində səmimi görünüb mənəvi yönü təşkil edən əxlaqi dəyərlərdə səmimi deyilsə o insanın müamilə və ibadətlərindəki səmimiyyətindən söhbət gedə

bilməz. Çünki Quran bu cür parçalanmış insan şəxsiyyətini inkar etməkdədir. Ona görə də ilk öncə mənəvi yönümüzü təşkil edən əxlaq üzərində durmaq lazımdır. Əxlaq deyildikdə isə sadəcə kişi-qadın münasibətləri nəzərdə tutulmamalıdır. Kişi və qadın münasibətləri əxlaqın sadəcə bir yönünü təşkil etməkdədir. Əxlaq isə çox geniş bir məfhum olub doğruluğu, yaxşılığı, ədaləti, cəsarəti və digər bir çox dəyərləri əhatə edir.

Qurandakı “Lə ikrahə fi’ d-din” (Dində məcburiyyət yoxdur, (Bə-qərə, 2/256)) ayəsinin bəlkə də bizə vermək istədiyi mesajlardan biri “Dində səmimiyyət vardır” mesajıdır. Yəni hər hansı bir şeydə məcburiyyət varsa orda səmimiyyət yoxdur. Səmimiyyətin olmadığı hər hansı bir şey isə qalıcı deyildir.

Səmimiyyətlə saxtakarlıq qətiyyən birlikdə ola bilməz. Möminin əməli nöqsanlı olsa da, imanı kamil olmalıdır. Əməldəki qüsurlar bağışlanırsa, ancaq ixlas pozulmamalıdır. Allah təala, danışdığı zaman haqqı söyləyən, haqqı təsdiq edən, hər zaman haqqın yanında olan kəslərin keçmiş qüsurlarını bağışlayacağını və özünün onlara kifayət olacağını müjdələmişdir.

(Zümər, 39/33-36) Buna görə də riyaya aparan yolları hər şeydən əvvəl səmimiyyətlə bağlamaq lazımdır.

Saxtakarlıq Allahın rızasını əsas almayıb insanları razı salmağı ön planda tutduqda ortaya çıxar. Bu da Allaha şirk qoşmaqla nəticələnir. Quran isə Allahın Özünə şirk qoşanları bağışlamayacağını bildirir:

“Şübhə yoxdur ki, Allah Özünə şərikin qoşanları əfv etməz, amma istədiyi şəxsin bundan başqa olan günahlarını bağışlar. Allaha şərikin qoşan şəxs, əlbəttə, böyük günah etmiş olur.” (ən-Nisa, 4/48)

Uşaqlıqdan başlayaraq həyat yolumuzun müxtəlif dövrlərində bu prinsipin aşılmasının nə qədər zəruri olduğu ortadadır. Çünki fərdlərinin bir çoxunun səmimi olmadığı cəmiyyətlərin əxlaqi cəhətdən normal şəkildə formalaşmaları mümkün deyildir. Əxlaqi cəhətdən normal formalaşmayan cəmiyyətlər isə həyat səhnəsində lazımı yerləri tuta bilməzlər. Bunun üçün də hər şeydən əvvəl səmimiyyət gərəkdir.

*Yox, mən ölmək istəmirəm görmədən doğma yurdu
Mən orda ağlamışam, mən orda güləcəyəm.
Söylə, qoy sevinməsin Şimalın vəhşi qurdu,
Mən tufanla doğmuşam, tufanla öləcəyəm!*

QÜRBƏT DEDİKLƏRİ ISSİZ BİR ADA...

*Hanı məni gül qoynunda doğuran,
Xəmirimi göz yaşıyla yoğuran,
Beşiyimdə "layla balam" çağırın...
Azərbaycan, mənim bəxtsiz anam oy.
Neçə ildir həsrətinlə yanam oy...*

"Dövrünün öksüzüdür şairlər" ifadəsi necə də düz hədəfə dəyib. Zaman-zaman şair oğulları, qızları dünyanın dörd bir tərəfinə səpələnib Azərbaycanın... Ana vətəndən, doğma yurddan uzaq, nisgilli bir qürbət həyatı yaşamaq düşüb ömür paylarına... Ötən XX əsr isə özündən əvvəlki dövrləri kölgədə qoydu məhv edilmiş, güllələnmiş, qürbətdə "Azərbaycan" deyərək gözlərini əbədi qapayan didərgin övladları ilə...

O didərgin övladlar isə Azərbaycan ədəbiyyatının yeni bir qolunu yaratdılar – Mühacirət ədəbiyyatını. Siyasi görüşləri ucbatından hicrət etmək məcburiyyəti qarşısında qalanların ədəbiyyatını.

Əlibəy Hüseynzadə, Əhmədbəy Ağayev, M.Ə. Rəsulzadə, Mirzə Bala Məmmədzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Ceyhun Hacıbəyli, Ümmülbanu, Nağı Şeyxzamanov kimi damarlarında Qoca Türkün qanı axan azəri türkləri yaradırdı bu ədəbiyyatı.

Mühacirət ədəbiyyatı deyəndə isə ilk öncə bir şair düşür yadıma:

*Hanı məni gül qoynunda doğuran,
Xəmirimi göz yaşıyla yoğuran,
Beşiyimdə "layla balam" çağırın...
Azərbaycan, mənim bəxtsiz anam oy...
Neçə ildir həsrətinlə yanam oy... –
deyən Almas İldırım.*

...1907-ci ildə Bakının Çəmbəkənd hissəsində kiçik tacir ailəsində anadan olan şairin əsl adı İldırım, soyadı Almaszadədir. Allahın lütfü idi ki, adı, soyadı şəxsiyyəti ilə bir vəhdət, tamlıq təşkil etdi. Azərbaycanın poeziya səmasında yaz şimşəyi kimi çaxdı, ildırım kimi gurladı...

...Mineralların nisbi sərtliliyini Mohs şkalası ilə ölçürlər. 10 dərəcəlik bu şkalada isə ən sərt mineral almazdır. Almas İldırım da sərtliyi, möhkəmliyi, dönməzliyi ilə şairlərin dözümlük şkalasında ən dözümlülərdən oldu. "Eşqi baharda doğan (1918-ci il 28 may) və baharda solan (28 aprel 1920-ci il) şair üç rəngli bayrağını, vətəninə, vətəninə daşını, torpağını vəsf etməkdən doymadı, vətənin dərdlərini, ağrı-acılarını ürək yangısı ilə qələmə aldı. Təqiblər, məhrumiyyətlər, sürgünlər onu tutduğu yoldan döndərə bilmədi. Heç nədən, heç kimdən çəkinmədi. Bərkidi. Almas idi, daha da almaslaşdı. Təkcə "əsir Azərbaycan"ın adı çəkiləndə kövrəldi, yandı, əridi, öyildi... "Neft qoxulu nazlı Bakı"sının həsrətinə dözə bilmədi. Bu nisgil, bu həsrət günbəgün, saatbasaat böyüdü. "Dağlar" boyda oldu. Sanki Qoca Füzuli:

"Eyd üçün ildə bir kəsərlər qurbanı,
Günbəgün, saatbəsaət mən sən qurbanım"

misralarını öz didərgin balasının dilindən söyləmiş, acı taleyindən xəbər vermişdi...

...Bəxtsiz Azərbaycanın bəxtsiz şairinin ağrıları, dərdləri ilə tanış olmaq üçün məşəqqətlərlə dolu həyat kitabını bir daha vərəqləyək.

1914-cü ildə 7 yaşlı İldırım Cənubi azərbaycanlı balaları üçün açılmış "İttihad" adlı məktəbin I-sınıfına daxil olur. Dərslər azərbaycan dilində keçirilsə də məktəbdə fars dilinin tədrisinə geniş yer verilirdi. 1925-ci ildə təhsilini Abdulla Şaiq adına məktəbdə davam etdirir. Bu məktəbdə onun müəllimləri arasında məşhur yazıçılar Qafur Əfəndiyev (Qantəmir), A. Şaiq, Seyid Hüseyn də vardı və bir şair kimi formalaşmasında onların əvəzsiz xidməti olmuşdur. A. İldırım 1927-ci ildə

BDU-nin Şərqşünaslıq fakültəsinə daxil olsa da iki aydan sonra "Tacir oğlu" olduğu üçün universitetdən xaric edilir.

...1930-cu ildə A. İldırma qarşı sözün əsil mənasında hücumlar başlanır. Sonralar özü də Sovet repressiyalarının qurbanına çevrilən M. Quliyev onu "müsavatçıların aşığı", "Türkiyə çavuşlarının həqiqi şagirdi", Ə. Cavad, H. Cavidin yolçusu adlandırırdı.

Deyilənlər isə hədəf getmədi. Əvvəlcə Azərbaycan Proletar Yazıçılar Cəmiyyətindən xaric edildi, sonra isə Dağıstanda sürgün həyatı başladı. Ədəbi yaradıcılığı ilə bərabər pedoqoji fəaliyyətini də orada davam etdirən A. İldırımın 1930-cu ildə "Dağlara səslənirkən" adlı şeir kitabı Bakıda nəşr edilsə də, "əksinqilabi" fikirlər daşdığı üçün qadağan edilmiş və müsadirə olunmuşdu. Bundan sonra onu Dağıstanda da qalmağa qoymadılar. Bir az daha uzağa, Türkmənistanə sürgün etdilər və didərgin şairin sürgün həyatının daha bir kədərli səhifəsi yazıldı.

...Almas İldırımı sürgündə də rahat buraxmırlar. Daim nəzarət altında olan şair təklif olunan iki yoldan birini – ya öz məsləkindən, əqidəsindən dönerək onu sürgün edənlərin tərəfinə keçməyi, ya da milli ideyalarına sadıq qalaraq mücadilə etməyi seçməli idi. Məşəqqətlərlə dolu, əzablı, ağır olsa da ikincisini – daha şərəflisini – seçdi.

...1933-cü ildə gizli yolla həyat yoldaşı Zivər xanım və üç aylıq oğlu Azərlə İrana qaçdı. İranda isə onu daha ağır bir sınaq gözləyirdi. A. İldırım orada "rus casusu" adlandıraraq həbs etdilər və olmazın işgəncələr verdilər. Saatlarla boğaza qədər soyuq suyun içində saxladılar. Nəticədə sağalmaz böyrək xəstəliyinə tutuldu və 1952-ci ildə, 45 yaşında vəfat etməsinin səbəbi də elə bu oldu.

...Həbsxanadan azad olduqdan sonra bir müddət İranda yaşayıb 1934-cü ildə Türkiyəyə köçdü. Ömrünün qalan illərini orada yaşayan A. İldırım Türkiyənin müxtəlif ilçələrində inzibati vəzifələrdə çalışdı. Şeirləri müxtəlif qəzet və jurnallarda dərc olundu. "Boğulmayan bir səs" kitabı nəşr edildi...

...A. İldırımın yaradıcılığı çox zəngindir. O, Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatında qütbət lirikasının əvəzsiz nümunələrini yaratmağa nail oldu:

...Həsrət qalib doğma yurdun nazlı müşfiq qucağına,

Gözü yaşlı, boynu bükük, vətənsizmi öləcəyəm?..

Göz dikərək yad ellərin şəfa verməz ocağına
Böylə qərib, bir parçacıq kəfənsizmi öləcəyəm?..

...İldırım qara buludlar sıxlaşanda çaxar, bir

anlığa ətrafı işıqlandırır, onun işığından yarasalar, köstəbəklər görməz olarlar həqiqəti. A.İldırımın şeirlərindəki həqiqətləri də bir çoxları zamanında görmədi, bəlkə də görmək istəmədilər. Sovet dövlətinin rəmzi olan “oraq və çəkiç”in əsil mahiyyətini Yalnız A. İldırım görə bilirdi:

Aldanıb tuzağına düşən hər diyar bilir
Orağı insan biçir, çəkici öldürücü...

...Uğrunda çarpışanlar qolları bağlı getdi.
Mən yanaraq kül oldum sənin dərdinlə, Bakı –
deyərək cəlayi-vətən olub diyar-diyar dolaşan
şairin Bakı dərdinə bir böyük dərd də əlavə olunur.
Qoca Türkün dərdi...

...Qazan, Başqırd batmış, Kırım sürülmüş,
Mənim çəkik gözlü yarım sürülmüş,
Qohum-qonşu, bütün varım sürülmüş,
Bulunurmu Sibiryada iman hey?
Qoca Türkün düşdüyü hal yaman hey...

deyərək A. İldırım dağları səsləyir, alp ərənləri, ilxanları, ozanları, yazanları, şamanları haylayır. Səsinə bir səs, harayına bir haray arayır. Daş qəlblərə, satılmış, sürtülmüş üzlərə dəyib qayıdan səsinə, harayını, hayqırtısını özündən başqa kimsə eşitmir. Hirs, hikkəsi dəli bir hönkürtüyə çevrilir və Sovet imperiyasının əsarəti altında olan türk xalqlarının halına ürəkləri parçalayacaq bir şəkildə ağlayır:

Azərbaycan dərd içində boğulmuş,
Sevənləri diyar-diyar qovulmuş.
Ağla şair, ağla, yurdun dağılmış,
Nərdə qopuz, nərdə qırıq kaman hey?
Nərdə böyük vətən, nərdə Turan hey...

Ey Türk oğlu! şeirində belə bir ritorik sualına rast gəldim: “Allahım, mən niçin şair doğuldum?” Bu sualın isə bir cavabı var. Onun üçün şair doğuldun ki, özündən sonra gələcək türk oğluna vətəni necə sevməyi, türk ellərinə eyni ölçüdə sayğı göstərməyi, əcdadlarının şanlı tarixinə yiyələnməyi, düşmən önündə əyilməzliyi, dönməzliyi öyrədəsən... və öyrədirsən də... ■

ŞƏHİDLƏR

Qatıl gülləsinə qurban gedirkən,
Gözünü sabaha dikdi şəhidlər.
Üç rəngli bayrağı öz qanlarıyla
Vətən torpağına çəkdi şəhidlər.

Zalim öyünməsin zülmələriylə,
Min-bir böhtanıyla, min-bir şəriylə.
Həqiqət uğrunda ölümləriylə
Ölümü kamına çəkdi şəhidlər.

O şənbə gecəsi, o qətl günü,-
Mümkünə döndərdik namümkünü.
Xalqın qəlbindəki qorxu mülkünü,
O gecə dağıdıb sökdü şəhidlər.

Tarixi yaşadıb diləyimizdə,
Bir yumruğa döndük o gecə biz də.
Yıxıb köləliyi ürəyimizdə
Cəsarət mülkünü tikdi şəhidlər.

Onlar susdurulan haqqın dindirər,
Qaraca torpağı qiymətləndirər.
Donan vicdanları qeyrətləndirər,
Axi, el qeyrəti çəkdi şəhidlər.

Bilirik, bu bəla nə ilkdə, nə son,
Ölürkən uğrunda bu ana yurdun.
Qızu cildindəki o qoca qurdun,
Doğru, düz cildini çəkdi şəhidlər.

Dözdü hər zillətə, dözdü hər şeyə,
‘Dünyada mənim də haqqım var’,- deyə
Kütləni xalq edən müqaviləyə
Qanıyla qolunu çəkdi şəhidlər.

İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millət, millət olur xeyri, şəriylə.
Torpağın bağrına cəsədləriylə,
Azadlıq tumunu əkdə şəhidlər.

Baxtiyar VAHABZADƏ

Vətən sevgisi

*Bakı İslam Universiteti Zaqatala şöbəsində
keçirilən xütbə müsabiqəsinin qaliblərindən
IV kurs tələbəsi RƏHİMLİ ELŞƏN*

Əziz müsəlmanlar!

Bütün dünya xalqlarının vahid bir millət adı altında toplanması qeyri-mümkündür. Bu mümkünsüzlüyün hikmətini Uca Allah Hucurat surəsinin 13-cü ayəsində belə bəyan etmişdir:

“Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadından (Adəm və Həvvadan) yaratdıq. Sonra bir-birinizi tanıyasınız (kimliyinizi biləsiniz) deyə, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq.”

Göründüyü kimi Uca Allah bəyan edir ki, məhz özü bizləri xalq və qəbilələrə bölmüşdür. Bu xalqların hərəsinin mənimləyib məskunlaşdığı bölgələr vardır ki, bu bölgələr də “vətən” adlanır. Vətənin rifahı naminə tərk töküblə çalışmaq və vətən eşqi ilə onun uğrunda canını fəda etmək isə vətənpərvərlikdir. Bizim Allaha qarşı vəzifələrimizi rahat bir şəkildə yerinə yetirə bilməmiş üçün məskunlaşdığımız bölgənin, yəni vətənin daha çox torpaq arzusuna düşən xalqlardan qorunması lazım gəlir. Hər bir vətəni də onda yaşayan qorunmalıdır. Onu qorumaq üçün də ona qarşı sevgi olmalıdır. Deməli, dinimizi rahat şəkildə yaşayıb Allaha itaət edə bilmək üçün vətəni sevmək və onu bütün mənfi müdaxilərdən qorumaq zəruridir.

Həzrət Peyğəmbər və əshabı da Allah yolunda öz vətənlərini tərk etmək məcburiyyətində qalmışdılar. Onlardan Həbəş ölkəsinə köç edənlər var idi ki, bəziləri vətənləri olan Məkkə həsrətinə dözə bilməyib gizlicə Məkkəyə gəlmiş və yenidən geri qayıtmışdılar. Mədinəyə köç edənlər də bu vəziyyətdə idilər. Hüdeybiyyə sülhü zamanı Məkkəyə az qalmışkən geri qayıtmalı olmuşdular. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Məkkədən Mədinəyə hicrət edərkən dönüb həsrətlə doğulub-böyüdüüyü vətəninə baxaraq belə dedi: *“Ey Məkkə! Sənin xalqın mənə səndən ayırmasaydı heç vaxt səndən ayrılmazdım.”*

Qeyd edilən bu hadisələr vətənə olan sevgi və məhəbbətdən qaynaqlanırdı.

Vətənin əhəmiyyətli olmasındandır ki, Allah rızası üçün vətəninə tərk edənlər Allah yolunda öldürülənlərin mükafatına layiq görülmüşdür. Belə

ki, Ali-İmran surəsinin 195-ci ayəsində Allah təala belə buyurur: “...Hicrət edənlərin, öz yurd-yuvalarından çıxarılanların, Mənim yolumda əziyyətə düşən olanların, vuruşanların və öldürülənlərin günahlarının üstünü Allahdan bir mükafat olaraq, əlbəttə, örtəcək və onları (ağacıları) altından çaylar axan cənnətlərə daxil edəcəyəm. Ən yaxşı mükafat Allah yanında.” Ayədən məlum olduğu kimi, Allah rızası üçün yurd-yuvalarından, vətənlərindən çıxarılanlar Allah yolunda əziyyət çəkib öldürülənlərlə eyni tutulmuşdur. Deməli, vətən o qədər dəyərlidir ki, ondan çıxarılmaq böyük mükafata nail olmaqdır.

Xalq ilə vətən, ruh və bədən kimidir. Xalq vətəni sevməzsə, ruh bədənəndən ayrıldığı kimi vətən də xalqdan ayrılır. Bir vətəni möhkəm tutan din, dil, mədəniyyət və adət-ənənələrdir. Vətən, xalq və din ayrılmaz məfhumlardır. Vətənsiz xalq dağlar, xalqsız vətən vətən sayılmaz, din olmadıqda isə ölkədə nizamsızlıq baş qaldırır. Din müqəddəs olduğu kimi vətən də müqəddəsdir. Dini və vətəni sevmək isə ən müqəddəsdir.

Dinimizi dərinləndirən yaşayan və onu dərk edən ulu əcdadımız əbəz yerə vətəni “*ana vətən*” adlandırmamışlar. Ana bizə necə doğmadırsa, vətən də bizə elə doğmadır. Ana necə müqəddəsdirsə, vətən də elə müqəddəsdir. Vətənimizi sevib ona sahib çıxmazsaq, başqaları ona sahib çıxar. Ancaq onu sevib hər birimiz bir fərd kimi ona sahib çıxarsaq, vətənimiz heç vaxt batmayacaqdır. Necə ki, şair demişdir:

Sahibsiz olan məmləkətin batması haqdır,

Sən sahib olarsan, bu vətən batmayacaqdır.

Əziz müsəlman qardaşlarım!

Buna görə də mən hər bir vətəndaşı vətəninə sevməyə, onun qayğısına qalmağa və onu qorumağa səsləyirəm. Uca Allahdan niyaz edirəm ki, bizi dinini, vətəninə və xalqını sevən bəndələrindən etsin. Bu xoş arzu və məramla Əssələmu aleykum və rəhmətullahi və bərəkətuhi!

Gənclərin Psixoloji Halı II

Əziz oxucular, əvvəlki sayımızda da *“Gənclərin Psixoloji Halı”* mövzusunda xüsusən yeniyetmə və gənclik mərhələsində olan cavanlarımızın yaş həddi ilə əlaqədar olaraq keçirdikləri depressiyalar, hal və hərəkətlərində meydana çıxan qüsurlar və böyüklərlə qarşı-qarşıya gəlmə halları haqqında qısa da olsa məlumat verməyə çalışmışdıq. Eyni mövzunun davamı olaraq bu məqaləmizdə də eyni mərhələdə

Cinayət törədən gənclərin böyük bir hissəsi hər hansı bir problemi həll etmək üçün və ya məcburiyyət qarşısında qalaraq bu addımı atdığını etiraf edirlər. Cinayətə səbəb və ya təkan olan amillərdən biri də valideynlər arasında baş verən ailədaxili münaqişələr və bu kimi problemlərdir.

valideynlərin qarşılaşdıqları və əvvəlcədən bilib ona görə nə etmələri lazım olan məsələlər haqqında məlumat verməyə çalışacağıq.

Əvvəlcədən də bildirdiyimiz kimi 12-21 yaş mərhələsində olan gənclərin yaşadıkları yaş dönmə ilə əlaqədar olaraq keçirdikləri psixoloji dəyişikliklər onların xüsusən xasiyyətlərində və hərəkətlərində umulmayan halların ortaya çıxmasına səbəb olmaqdadır. Belə ki, aparılan tədqiqatlar nəticəsində 18 yaşdan aşağı gənclər arasında kriminal hadisələrin artdığı və cinayətə meyillilik müşahidə olunur. Onu da qeyd edək ki, son illərdə bu yaş həddi daha da aşağılara doğru düşməklə bərabər təkbəşinə edilən cinayətlər qrup halında işlənən cinayətlərlə əvəz olunmağa başlanmışdır.

Yaşadığı bölgə və ya mühitdən də asılı olaraq bu gənclərin törətdikləri cinayətlər də müxtəlifdir. Xüsusən bu cinayətlərə toplumdakı xaosun, cəmiyyətdə gedən sürətli dəyişikliklərin və təbəqələr arasındakı bərabərsizliyin yüksək səviyyədə təsirini qeyd etmək olar. Cinayət törədən gənclərin böyük bir hissəsi hər hansı bir problemi həll etmək üçün və ya məcburiyyət qarşısında qalaraq bu addımı atdığını etiraf edirlər. Cinayətə səbəb və ya təkan olan amil-

lördən biri də valideynlər arasında baş verən ailədaxili münaqişələr və bu kimi problemlərdir.

Ailə içində olan problemlər və valideynlərin övlada nəzarət etməmələri bu gəncin çöldə məsuliyyətsiz hərəkətlər etməsinə və hər an təcavüzkar bir adam kimi dolaşmasına səbəb olmaqdadır. Onu da qeyd edək ki, hər bir şəxs az-çox bu mərhələni keçmiş və sözügedən problemlərlə qarşılaşmışdır. Lakin ailənin həddən artıq təzyiq göstərməsi və ya heç maraqlanmaması o gəncin uçuruma getməsinə gətirib çıxarır. Amma burada valideynlərinə daha çox bağlı olan, onların fərdi marağını görən və daxilini onlara açmağa bilən gənclər bu mərhələdən zərər almadan çıxmağa bilirlər. Xüsusən də burada əsas yük anaların üzərinə düşməkdədir. Ona görə ki, anaların həlim xasiyyətli olması və övladlarının etdikləri səhvləri bağışlaya bilmə xüsusiyyəti onlar arasında dialoqun asan bir şəkildə qurulmasına səbəb olur. Buna görə də gəncləri düşükləri bələdən analar daha tez qurtarmağa bilirlər. Gənclərin ətrafında olan yaxın yoldaşları və ya dostları da onları bu bələdən qurtarmağa gücünə qadirdirlər.

Get-gedə qloballaşan dünyamızın son zamanlarda yaşadığı ən böyük problemlərdən biri də gənc nəsillə yaşlı nəsillə arasında fikir və düşüncə fərqlərinin ortaya çıxmasıdır. Hətta bəzən bu məsələ o qədər dərinləşir ki, iki nəsillə arasında böyük problemlərin çıxmasına səbəb olur. Eyni problem, bəhs etdiyimiz gənclər arasında da meydana çıxan və bariz bir şəkildə görünən hallardandır. Bu vəziyyətdə yaşlı nəsillə gənclərin onlara hörmət etməmələrindən, güvənsizliklərindən, təmbəl olmalarından, ən əsası isə gələcəkdə onlara necə etibar edəcəklərindən

lərindən şikayət edirlər. Gənclər isə öz növbəsində yaşlı nəsillə geridə qalmışlıqla, risk etməməkdə və xüsusən də zamanla ayaqlaşma-maqda ittiham edirlər.

Burada yaddan çıxarılan əsas cəhət gənclərin yaşlıları yaxşı tanımamaları, yaşlıların da bir zamanlar yaşamış olduqları gənclik zamanlarını unutmaları və ya ört-basdır etmələridir. Axı onlar da bir zamanlar eyni halı keçirmiş və bu cür düşünmüşlər. Sadəcə olaraq buradakı fərq hazırda yaşadığımız dövrdə elmin və texnologiyanın daha da sürətli və bu dərəcədə inkişaf etməsidir. Belə ki, hazırkı gənclər özlərindən əvvəl yaşamış bəlkə də iki nəsillə gördüyü dəyişiklikləri bir neçə il ərzində yaşayırlar.

Belə vəziyyətdə gənclər zamanın tələbi olan dəyişikliklərə tabe olduqlarında ilk olaraq ailənin qoymuş olduğu qayda-qanunları ya pozaraq, ya da qəbul etməməklə qarşı çıxmağa başlayırlar. Amma onu da bildirməliyik ki, bu hallar özünü hər zaman mənfi şəkildə büruzə vermir. Əgər gəncin fikirləri, planları və etmək istədikləri onun gələcəyi üçün bir təhlükə yaratmırsa, o zaman ailənin ona dəstək verməsi lazımdır. Çünki onun etmək istədiyini hər bir şeyə anında qarşı gəlib onu çərçivə içərisinə salmağa çalışdığımız zaman, gəncin ailəsi ilə olan bağlarının tamamilən qopması da mümkündür. Başqa bir vəziyyətdə biz uşağı zamanın tələblərinə görə yetişdirmədiyimizə görə o, gələcəkdə fərasətsiz və ya bacarıqsız olaraq da böyüyə bilər. ■

MARAQ DÜNYASI

Elşən RZAYEV

İNSANLAR NƏ ÜÇÜN FƏRQLİ DİLLƏRDƏ DANIŞIRLAR?

Dünyadakı 6 milyard insanın danışdığı 3000- dən çox dil vardır. Ancaq dünya əhalisinin yarısı bu dillərdən yalnız 15- ni danışır. Ən çox insanın danışdığı dil isə Çindəki mandarin dilidir. Yazı dilinin bütün Çində eyni olmasına rəğmən xalqın 70 faizi mandarin dilində danışır.

Genetika elmi bəşəriyyətin dünyanın müəyyən bir nöqtəsində, böyük ehtimalla Yaxın Şərqdə meydana gələrək yayıldığını və dünya üzərindəki iki coğrafi toplum olaraq bir-birindən uzaqlıqları nisbətində genetik formalarının da o qədər fərqli olduğu düşüncəsini təsdiq etməkdədir. Məsələn, Çin, Yapon kimi Şərq millətləri genetik olaraq bir-birlərinə, avropalılar isə şimali afrikalılara, orta şərqilərə və hindlilərə daha yaxındırlar.

Dünyanın bu genetik xəritəsi ilə danışan dillərinin yayılışı paraleldir. E.ə 7500- cü ildə əkinçiliyin başlaması və heyvandarlığın inkişafı ilə birlikdə Yaxın Şərqdən Avropaya, Şimali Afrikaya və Hindistana böyük bir köç olmuşdur. Bu

böyük köç üç ana dil qurupunun meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur:

1. Hind-Avropa dilləri; 2. Ural-Altay dilləri; 3. Hami-Sami dilləri.

Dünyadakı bütün dillərin yeganə ortaq xüsusiyyəti ən çox istifadə edilən kəlmələrin daha az istifadə edilən kəlmələrə görə az hərflərlə yazılmaları, yəni qısa olmalarıdır. Məsələn demək olar ki, bütün dillərdə bədən üzvlərinin adları qısa kəlmələrlə ifadə edilir. Azərbaycan dilində baş, saç, qas, göz, dil, əl, qol, diz və.s. kimi.

Dilin zənginliyində millətlərin yaşadığı muhitin və mədəniyyətin təsiri çox böyükdür. Eskimolar "at" a sadəcə at deyərək Türkc dilində atın cinsinə, yaşına, rənginə görə müxtəlif adları vardır. Ancaq türklərdə "qar" a sadəcə qar deyildiyi halda Eskimo dilində qar və yağısi ifadə edən 32 kəlmə vardır.

Heyvanlara səslənmə belə dillərə görə dəyişir. Bir ingilis toyuğunu "cip-cip" deyərək çağırısaq gəlməyəcəkdir. Çünki ingilislər toyuğu "çak-çak"(chuck), finlər "fibi-fibi" deyərək çağırırlar. Ancaq demək olar ki, bütün dillərdə toyuğu qovmaq üçün işlənən ifadələr eynidir: kış-kış, kiş-kiş, kuş-kuş, kş-kş

BİR HƏFTƏDƏ NƏ ÜÇÜN 7 GÜN VAR?

Bir gün günəşin çıxdığı zamandan ertəsi gün gün çıxan zamana qədər keçən müddətdir. Çox qədim zamanlarda bu vaxt ölçüləri insanların öz həyatlarını nizamlamaq üçün kifayət idi.

Zaman keçdikcə bir gündən uzun, bir aydan isə qısa olan vaxt ölçüsünə ehtiyac hiss edildi. Babillilər 7 günlük həftəni vaxt ölçüsü olaraq istifadə etməyə başladılar. Sonra yunanlar, çinlilər və misirlilər 10 günlük, romalılar isə 8 günlük həftəni işlətməyə başladılar.

Bir həftə olaraq qəbul edilən yeddi günlük müddətin haradan gəldiyi dəqiq olaraq bilinmir. Ehtimal olunur ki, bu müddət ayın hərəkətindən qaynaqlanır. Ayın dörd formada (hılal, ¼ ay, dolunay və ¾ ay) hərəkətinə ən yaxın olan gün sayı yeddidir.

Ancaq babillilər bunu əsas olaraq deyil, yeddi rəqəminin uğurlu olmasını düşünərək həftəni yeddi gün qəbul etmişlər. İlk çağlarda bilinən beş planet Günəş və Ay ilə cəmi yeddi olduğu üçün bu rəqəmi düşərli və uğurlu sayırdılar.

Sonralar müxtəlif dinlərdə göyün yeddi qat

olduğu inancı, musiqidəki notun və təbiətdəki rəng sayının yeddi olması bu rəqəm haqqındakı fikirləri bir az da qüvvətləndirmişdir. Təqvimdə yeddi günlük həftənin rəsmiləşməsi isə eramızın 327-ci ilində Roma imperatoru I Konstantinin əmri ilə olmuşdur.

Tövrətin yaradılış anlayışına görə Tanrı kainatı 6 gündə yaratmış, yeddinci gündə də (şənbə günü) istirahət etmişdir. Xristianlar həftəni Tövrətdəki şəkildə qəbul edərək, yalnız həzrət İsanın diriliş xəbərinə yeddinci günü deyil birinci günü, yəni Bazar gününü "Tanrı günü" olaraq qəbul etdilər.

İslam dininin gəlişindən sonra da bir həftə yeddi gündən ibarət olaraq qəbul edildi. Ancaq İslamda cümə gününün xüsusi əhəmiyyətinə görə (cümə namazı, xütbə və.s) altıncı gün olan Cümə istirahət günü sayıldı.

1792- ci ildə Fransa təqvimin formasını dəyişdirərək 10 günü bir həftə qəbul etsədə bu təqvim çox davam edə bilmədi. Rusiya 1929- cu ildə 5 günlük həftə tətbiqinə başladı, sonra bu bir həftə 6 gün oldu və nəhayət 1940- cı ildə yenidən 7 günlük həftəyə geri döndülər.

YENİ İLDƏ NƏ ÜÇÜN ŞAM AĞACI BƏZƏYİRLƏR?

Yeni il ərəfəsində hər evin bir küncündə kiçik şam ağacı bəzəmək adətinin başlanğıcının Almaniya olduğu söylenebilir. Almanların “cənnət ağacı” dedikləri və Adəm ilə Həvvanın məşhur hekayəsinə əsaslanaraq üzərini almalarla bəzədikləri ağac küknardı.

XV əsrdən sonra bu ağaclara təkcə meyvə deyil çörək, biskvit kimi gidalarda asılmağa başlanmış, protestanlığın yayılması ilə birlikdə bunlara şam da əlavə edilmişdir.

Əslində, dini mərasimlərdə bir simvol olaraq ağacları bəzəmək adəti çox qədimlərə, Xristianlıqdan əvvəlki zamanlara, hətta Misir və Çin sivilizasiyasına dayanır. Ta qədim dövrlərdən təbiətin yaşıllığı və ağaclar əbədi həyatın simvolu sayılır. Eyni şəkildə Şimali Avropa ölkələrində də Xristianlıqdan çox-çox əvvəlki dövrlərdə ağaclar dini baxımdan müqəddəs sayılırdı. Uzun qaranlıq günlərin sona çatmasının, getdikcə daha işıqlı günlərin gələcəyinin müjdəsi olan dekabr

ayının son günləri də mərasimlərlə qarşılanırdı.

Zaman keçdikcə Şimali Avropa ölkələrinin “qaranlığın bitməsi” mərasimi və tədbirləri Xristian aləmində Həzrət İsanın doğum günü kimi qəbul edilərək (əslində doğum tarixi dəqiq bəlli deyil) Yeni il şənlikləri halına gəldi.

Bu şənliklərdə də ağaclar, xüsusən də şam ağacları atribut olaraq öz varlığını davam etdirdi. Hər nə qədər yeni il günlərində şam ağacı bəzəmək bütün dünyada adət halını alsa da bu günün dini bir əsası yoxdur. Dünyanın günəş ətrafındakı bir dövrəsinin tamamlandığı coğrafi hadisədir.

Mədəniyyət və texnologiyanın inkişafı ilə şam ağaclarının üstündəki şamların yerinə yanib sönen lampalar, alma, çörək və biskvitlərin yerinə isə rəngbərəng bəzəklər asıldı. Müasir zamanımızın insaları ağaclara sitayiş etməsələr də onların qədrini və qiymətini bilirlər. Buna görə də bir neçə günlük əyləncə üçün şam ağaclarını kəsmirlər, ancaq əsrlərlə davam edən adəti də yaddan çıxartmamaq üçün təbii ağacları süni ağaclarla əvəz edirlər.

ULDUZ İŞARƏSİ NƏ ÜÇÜN BƏŞGUŞƏLİ ÇƏKİLİR?

Simvol hər hansı bir düşüncənin və hadisənin şəkillərlə ifadə edilməsidir. Demək olar ki, tarixin hər mərhələsində simvolları rast gəlirik. Bir simvola verilən məna uzun illər dəyərini itirməz. Tarix boyunca müxtəlif simvolları yanlış olaraq başqa mənalar da yüklənmişdir ki, məhz buna görə də hər hansı bir simvolu tədqiq edərkən o simvolun əsil kökünə enmək lazımdır.

İnsanların ehtiraslarını, qürurlarını, hədəflərini və niyyətlərini ən yaxşı ifadə edən simvol ulduzdur. Bəşəriyyətin yaşadığı hər yerdə və hər dövrdə ulduz fiquruna rast gəlmək mümkündür. Ulduzlar günəş və ayla müqayisədə çox uzaq və əlçatmaz olduqları üçün çatılacaq ən yüksək hədəfin simvoluna çevrilmişlər.

Tarix boyu ulduzlar 4, 5, 6, 7, 8, hətta daha çoxbucaqlı olaraq çəkilmişdir. Bu gün məşhur olan beşguşəli ulduz isə Orta Şərq sivilizasiyası ilə bağlıdır. Qədim Misir heroqlifləri arasında ucları bir az uzun olan ulduz fiqurlarına rast gəlmək mümkündür.

Qədim cəmiyyətlərdə ulduzların sehrli gücə sahib olduğuna inanırdılar. Ən mühümü isə ulduzların insanı qoruma və insan qədərində təsirinin olduğu düşüncəsi idi. Ulduz fiquru bu günün özündə də insanları qoruma simvolu olaraq varlığını davam etdirərək polislərin nişanına çevrilmişdir. Ulduzların insan qədərində təsiri ilə bağlı inanc isə bu gün ulduz falı adı altında yayılmışdır.

Qədim misirlilər insan ruhunun dörd ünsürdən – torpaq, hava, su, od – meydana gəldiyinə, öldükdən sonra ulduz halına çevrildiyinə inanırdılar. Misir heroqliflərində ruhun simvolu olan işarə bir başı, iki qolu və iki ayağı olan fiqurdur. Bu şəkildə daşa və ya başqa bir yere çəkildikdə beşguşəli ulduz kimi görünür. Daha sonralar digər mədəniyyətlərin də göydəki ulduzları beşguşəli təsvir etmələri qədim misirlilərdən təsirlənmələri ilə bağlıdır.

Hər simvolda olduğu kimi, ulduz simvoluna da tarix boyunca müxtəlif mənalar yüklənmişdir. Təkamüllü dinlərdə və müasir cəmiyyətlərdə müsbət mənaları ilə istifadə olunan beşguşəli ulduz simvolu eyni zamanda kommunist və satanistlər tərəfindən də mənimsənmişdir.

ŞƏHİDLƏR XİYABANI

1990-cı il yanvarın 20-də saat 00.20-də Azərbaycan SSR-nin Ali Sovetinin razılığı olmadan SSRİ-nin başqa regionlarından gəlmiş Sovet Qoşunları Bakı şəhərinə soxuldular. Bununla da SSRİ-nin və Azərbaycan SSR-nin konstitusiyaları tam kobudcasına və vəhşiliklə pozulmuş oldu.

Nəticədə 170 nəfər həlak oldu, 400-ə yaxın adam yaralandı. Ölənlər və yaralananlar içərisində sivil insanlar: gənclər, uşaqlar, qocalar və qadınlar da var idi, hətta hərbi qulluqçular da.

Hər il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqı şəhid olmuş vətəndaşlarımızın xatirəsini yad edir.

RƏSƏDXANA

AMEA Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası fəza obyektlərinin öyrənilməsi sahəsində dünyanın aparıcı elmi mərkəzlərindən biridir. 1960-cı ildən fəaliyyət göstərən rəsədxanada hazırda 100 nəfərədək elmi-texniki işçi çalışır. Müxtəlif vaxtlarda Azərbaycan alimlərinin əldə etdikləri uğurlu nailiyyətlər dünya astrofizika elminin inkişafına sanballı töhfələr vermişdir. N.Tusi adına Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası Azərbaycan EA Fizika İnstitutunun "Astrofizika" Sektoru bazasında 1960-cı ildə yaradılmışdır. Orada qısa müddətdə yaşayış qəsəbəsi və iş binaları tikilmiş, teleskoplar və digər elmi cihaz və avadanlıqlar quraşdırılmışdır: 2 metrlik teleskop, üfüqi Günəş teleskopu, AZT-8, AST-452, Seys-600 və b.

MÖMÜNƏ XATIN TÜRƏSİ

İslam aləmində ən hündür və incə kompozisiyalı sənət əsərlərindən sayılan Mömünə Xatın türbəsi Memar Əcəminin layihəsi əsasında 1186-cı ildə Naxçıvan şəhərinin qərbində ucaldılmışdır. Türbə Atabəy Şəmsəddin Eldənizin yoldaşı, Məhəmməd Cahan Pəhləvanın anası Mömünə xatının şərəfinə tikilmişdir. Abidəni digər analoji tikililərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyət onun yeraltı və yerüstü hissələrdən ibarət olmasıdır. Türbədə Mömünə xatının məzarı və xatirə abidəsi vardır. Tikili formasına görə kəsik onbucaqlıni xatırladır, içərisindəki naxışlar çox gözəldir və olduqca incə işlənmişdir.

ƏSHABİ-KƏHF

Qurani-Kərimdə Allaha inandıqları üçün zalım hökmdar tərəfindən təqib olunan Əshabi-Kəhfdən bəhs olunur. Zalımın şərindən qurtulmaq üçün mağaraya sığınan möminlər Allahın möcüzəsi nəticəsində xilas olurlar. Əshabi-Kəhfin sığındığı mağaranın harada olması barədə müxtəlif görüşlər var. Belə mağaralardan biri də Naxçıvandır.

“Əshabi-Kəhf” Naxçıvan ərazisində ən müqəddəs dağdır. “Əshabi-Kəhf”də girəcəyin sağ tərəfindən, dağın üstündə qayalar elə düzülmüşdür ki, sanki göböləyi xatırladır. Yuxarı qalxdıqca məscid və “Damcıxana”nın yerləşdiyi ərazi nisbətən dairəvi, silindrik formalıdır. “Cənnət bağı” adlanan ən yüksək məqam isə tam silindrikdir.

Maraqlıdır ki, “Əshabi-Kəhf”in ətrafındakı bir neçə dağ da müqəddəs sayılır. “Nuh tufanı” ilə bağlı Haça dağ (İlanlı dağ da deyirlər), Nəhəcir / Nuhəcir, Göynük piri-Göynük dağı.

“Əshabi-Kəhf”lə bağlı uzun illərdən bəri müxtəlif istiqamətli kitablar, məqalələr yazılmış, filmlər çəkilmişdir. Qeyd edək ki, qaynaqlarda daha çox Türkiyədəki “Yeddi yatmış” və onlarla bağlı rəvayətlərdən bəhs edilmişdir. Azsaylı müəlliflər istisna olmaqla, Naxçıvandakı “Əshabi-Kəhf” və onunla bağlı hadisələr lazımcına araşdırılmamışdır.

ƏSGƏRAN QALASI

XVIII əsrdə Pənah xanın oğlu Mehralı xan Qarabağ xanlığını yadelli basqınçılardan müdafiə etmək məqsədilə Şuşanın 25 verstliyində Qarqar çayının dağ dərəsində nəhəng bir qala tikdirdi.

Əsgəran adlanan bu qalanın divarları dərə yolunun qarşısını kəsmişdi. Onun istehkamları çayın hər iki tərəfində salınmış, uca və möhkəm divarlarla (hündürlüyü 9 metr, eni isə 2 metrə yaxın) bir-birinə rabitəli qüllələr vasitəsilə birləşmişdi. O zaman Qarqar çayının qayalı sahilləri elə sıldırım və uçurumlu idi ki, qalanın arxasına keçmək mümkün deyildi. Çayın məcrasında da iki qüllə salınmışdı. Sonralar Şuşa şose yolunun çəkilişi zamanı inşaatçılar qalanın divarını dəşərək içərisindən yol salmalı olmuşlar. Zəlzələlərə qalib gəlmiş Əsgəran qalası Azərbaycan milli memarlığının çox qiymətli abidəsi idi. Təəssüf ki, bu qala da erməni işğalçılarının əsarəti altında inləməkdədir.

GÖY-GÖL

1139-cu ildə Gəncədə baş vermiş zəlzələ nəticəsində Kəpəz dağı uçaraq Ağsu çayının qarşısını kəsmiş və füsunkar gözəlliyi, xüsusilə də suyunun şəffaflığı ilə seçilən məşhur Göy-göl yaranmışdır. Dəniz səviyyəsindən 1556 metr yüksəklikdə yerləşən bu gölün uzunluğu 2800 metrdir. Eni 800 metrdən 1000 metrə qədərdir. Dərinliyi isə 96 metrdir. Göy-gölün faunası olduqca zəngindir.

Göy-göl 1925-ci ildə yaradılan Dövlət Təbiət Qoruğunun ərazisinə daxildir. Göy-göl və onun ətrafında yerləşən meşə landşaftı öz təbiətinin zənginliyi və füsunkarlığı ilə dünyada məşhurdur. Ərazisi 6732 hektar olan Göy-göl Dövlət Təbiət Qoruğunda 423 növ ağac və kol, dərman bitkiləri var. Ərazidə Qafqaz maralı, cüyür, ayı, çöl qabanı, dağ keçisi, canavar, tülkü, caqqal, porsuq, oxatan kirpi, cöl pişiyi və vaşaq var.

LAHIC

Böyük Qafqazın ətəyində, Girdiman çayının sahilində (indiki İsmayilli rayonu ərazisində) yerləşən Lahıc Azərbaycanın qədim sənətkarlıq mərkəzlərindən biridir. Lahıcın yaranma tarixi indiyə qədər dəqiq bilinməməklə yanaşı 1500 illik tarixə malik olduğu söyleneir.

Məhəllələr prinsipi əsasında inşa olunmuş Lahıc özünün yüksək şəhərsalma mədəniyyəti ilə bu gün də insanları heyran edir. Şəhərdə bir çox sənət növləri: metal işləmə, ağac emalı, dəri istehsalı və s. inkişaf etmişdir. Lahıc misgərlərinin hazırladığı əşyalar bütün şərq ölkələrində yayılmışdır. İndinin özündə də Lahıc ustalarının əl işləri bir sıra dünya muzeylərinin və şəxsi kolleksiyaların bəzəyidir. XIX əsrin ortalarında Lahıcdə 200 dən artıq sənətkar emalatxanaları fəaliyyət göstərirdi.

ŞƏKİ QALASI

Şəki qalası şəhərin daha yüksəkdə yerləşən hissəsində, şimal-şərqində yerləşir və Şəki xan sarayını da əhatə edir. Qala təkcə hərbi-strateji cəhətdən deyil, həm də mikro iqlimi cəhətdən çox əlverişli şəraitə sahib yerdə yerləşir.

Qala ilk Şəki xanı olan Hacı Çələbi xanın (1743-1755) hakimiyyəti dövründə tikilmişdir. Qala divarlarının ümumi uzunluğu 1300 m, şimal tərəfdəki divar 4 m hündürlüyündə, cənub tərəfindəki divar isə 8 m hündürlüyündədir. Qala divarlarının qalınlığı 2.2 m-dir.

Qalanın cənub və şimal tərəflərdən iki darvazası və mühafizəsi üçün nəzərdə tutulmuş bürcləri vardır.

Hal hazırda 1958-1963 cü illərdə aparılan bərpa işlərinə baxmayaraq qala divarları və bürcləri dağılmış vəziyyətdir. 26 fevral 1853 cü illə qeyd olunmuş plana əsasən qalanın tərkibindəki 40-a yaxın tarixi abidənin yenidən bərpası nəzərdə tutulurdu. Təbii bir hadisədir ki, Şəki Rusiyanın tərkibinə daxil olduqdan təxminən 50 ilə yaxın sürən bərpa işləri boyunca qalanın əvvəlki planına yetərincə dəyişikliklər edilmiş, lakin ümumilikdə qala öz əvvəlki görünüşünü qoruyub saxlaya bilmişdi.

RAMANA QALASI

Abşeron yarımadasında orta əsrlərdən yadigar qalmış bir çox memarlıq abidələri vardır. Bunlardan biri də Sabunçu stan-siyasından 5 km aralı Ramana kəndində alçaq bir təpənin üzərində yerləşən Ramana qalasıdır. Yonulmuş daşlardan tikilmiş 15 m hündürlükdə olan bu qala 4 tərəfdən divarla əhatə olunmuşdur. Qala təxminən XIV əsrə aiddir.

Ramana Abşeronun ənənəvi kəndlərindən olub ("Bakının 32 kəndi") Qala kəndi ilə yanaşı regiondakı ən qədim yaşayış məskənlərindən biridir. Onun əsası eramızın təqribən 84 və 96-cı illəri arasında Roma İmperiyasının XII İldırımsaçan Legionundan Maksimus Liviusun rəhbərliyi altında bir qrup əsgər tərəfindən qoyulub.

Ramana neft mədənləri arasında yerləşir və tarixən Azərbaycanda neft sənayesinin mərkəzlərindən olub. Ramananın ən qədim tikililərinə 1323-cü ilə aid məscid və XIV əsrdə inşa edilmiş dördkünc qala aiddir.

GƏNCLİYƏ YARDIM FONDUNUN QURBAN FƏALİYYƏTİ

Gəncliyə Yardım Fondu 1994-cü ildən bəri hər il qurban kəsmək və paylaşmaq fəaliyyəti ilə məşğuldur.

Fond hər il qurban bayramında qurban kəsib-paylayaraq yoxsullara və ehtiyac sahiblərinə bayram sevinci bəxş edir. **Gəncliyə Yardım Fondu** bu il də Türkiyə Cümhuriyyətindən **Dəniz Fə-nəri** və **İstanbul Beynəlxalq Yardım-laşma və Qardaşlıq dərnəklərinin** maddi köməyi ilə qurban fəaliyyətlərini həyata keçirdi.

GYF-nin dost təşkilatlarla müştərək kəsdiyi qurbanların böyük bir hissəsi (təxminən yarısından çoxu) **Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, Qaçqın və Məcburi Köçkünlərlə İş Üzrə Dövlət Komitəsi** və İcra hakimiyyətlərindən nümayəndə heyəti ilə birgə birbaşa qaçqın şəhərciklərinə, qaçqın və məcburi köçkünlərə çatdırıldı. Eyni zamanda bir neçə internat məktəblərinə də qurban ətləri paylanaraq kimsəsizlərin üzü güldürüldü.

QHTlərə də 3 ton miqdarında qurban əti verərək, ehtiyac sahiblərinə paylaşma xüsusunda onlarla müştərək hərəkət edən Gəncliyə Yardım Fondu ümumiyyətlə bu il təxminən 15.000 ailəyə qurban əti payladı.

Bu kimi xeyriyyə tədbirləri ilə ad çıxaran **Gəncliyə Yardım Fondu** bundan sonra da Azərbaycan xalqının yanında yer alacaqdır.

